

Toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttäytyvän
lapsen kohtaamisessa

Sosiaalialan koulutusohjelma,
sosionomi
Opinnäytetyö
29.10.2010

Sanna Laine
Anna Seppänen

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma		Sosionomi	
Tekijä/Tekijät			
Sanna Laine ja Anna Seppänen			
Työn nimi			
"Haluatko puhua siitä, miksi oot vihainen?". Toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa.			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Syksy 2010	41 + 4 liitettä	
TIIVISTELMÄ			
Opinnäytetyömme tavoitteena oli kerätä toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa. Aggressiivisuus oli määritelty työssämme ulospäin suuntautuvaksi häiriökäyttäytymiseksi. Tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia käytäntöjä sosiaali- ja terveysalan eri ammattilaiset käyttävät työssään. Opinnäytetyössämme ammattilaiset olivat sekä avoimen leikkipuistotoiminnan että lasten neurologisen kuntoutuksen työntekijöitä. Ammattialat olivat niitä, joilla itsekkin työskentelemme. Opinnäytetyömme oli kvalitatiivinen tutkimus, jonka teoriapohjana käytimme sekä sensorisen integraation teoriaa että temperamenttiteoriaa. Toteutimme työmme narratiivisella tutkimusotteella. Keräsimme aineiston eläytymismenetelmällä, jossa kaksikymmentäyksi vastaajaa kirjoitti laatimaamme kehyskertomukseen omasta mielestään toimivan ratkaisun. Aineiston analysoimme sekä kvantifioinnilla että sisällönanalyysillä. Aineistosta kävi ilmi, että toimivat käytännöt muodostuivat läsnäolon, tilan antamisen, toiminnan ja sanoittamisen elementeistä, joko yksin tai yhdistelminä. Läsnäolo oli mainittu jokaisessa vastauksessa. Yli puolet vastaajista koki tilan antamisen oleellisena osana käytäntöä. Lähes kolmannes vastaajista koki toiminnan ja sanoittamisen olevan merkittävä osa käytäntöä. Tulosten pohjalta voimme päätellä, että vastaajilla oli tietotaitoa, joka pohjautui jo olemassa oleviin teoreettisiin käsitteisiin. Aineistosta nostamamme elementit voidaan näin todeta teoreettisesti luotettaviksi. Tulokset kertovat, mitä elementtejä tarkoituksenmukaisesti ja luovasti yhdistelemällä käytännöstä tulee toimiva. Opinnäytetyömme tuloksia voi käyttää kuka tahansa lasten parissa työskentelevä henkilö, joka tuntee neuvottomuutta kohdatessaan aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen. Uskomme, että toimivista käytännöistä tulevat hyötymään myös kohtaamamme lapset.			
Avainsanat			
aggressiivisuus, käytännöt, lapsen kohtaaminen, sensorinen integraatio, temperamentti			

Degree Programme in		Degree
Social Services		Bachelor of Social Services
Author/Authors		
Sanna Laine and Anna Seppänen		
Title		
"Do you want to talk about why you are angry?" Effective Methods for Interaction with a Child Who Behaves Aggressively.		
Type of Work	Date	Pages
Final Project	Autumn 2010	41+ 4 appendices
ABSTRACT The objective of our final project was to collect effective methods for interaction with a child who behaves aggressively. In our final project aggressiveness was defined as outward disorderly behavior. The purpose was to define what methods professionals used in social and health care. In this final project, professionals were employees from the sector of open playpark activities and neurological rehabilitation for children. The professional sectors were the ones where we work ourselves. Our final project was a qualitative study. We used a theory based on sensory integration and the theory of temperament. We conducted our project by using narrative study approach. We collected the material by the so-called passive role-playing method, in which twenty-one of the participants wrote a solution of their own to the story we had drawn up. The material was analyzed by quantification and content analysis. The data revealed that the working methods consisted of the elements of presence, giving space, activity and verbal helping. They were effective either alone or as a combination. Presence was found in each answer. More than half of the respondents felt that giving space was an essential part of the method. Nearly a third of the respondents felt that activity and verbal helping were significant parts of the method. Based on the results we can conclude that the respondents have the know-how based on existing theoretical concepts. The elements which we brought up from the data can thus be stated as scientifically reliable. The results indicate what kinds of elements, when combined appropriately and in a creative way, make the method effective. Our final project's results can be used by anyone who works with a child who behaves aggressively. We believe that also the children we work with will benefit from these effective methods.		
Keywords		
aggressiveness, methods, interaction with a child, sensory integration, temperament		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 AGGRESSIIVISUUS	3
2.1 Aggressiivisuusteorioita	4
2.2 Proaktiivinen ja reaktiivinen aggressiivisuus	4
2.3 Suora ja epäsuora aggressiivisuus	5
2.4 Käyttäytymisongelmat	5
2.5 Sopeutumattomuuden kehä	7
3 AGGRESSIIVISUUDEN TAUSTATEKIJÖITÄ	8
3.1 Sensorisen integraation teoria	9
3.1.1 Sensorisen integraation häiriö	10
3.2 Temperamentti	11
3.2.1 Thomasin ja Chessin temperamenttiteoria	12
4 AGGRESSIIVISESTI KÄYTTÄYTYVÄN LAPSEN KOHTAAMINEN	14
5 TUTKIMUSASETELMA	19
5.1 Tutkimusongelma	19
5.2 Tavoitteet	19
6 TUTKIMUSMENETELMÄT	20
6.1 Laadullinen tutkimus	20
6.2 Eläytymismenetelmä	20
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
7.1 Aineiston hankinta ja kohderyhmä	22
7.2 Kvantifiointi	23
7.3 Sisällönanalyysi	23
8 TULOKSET	26
8.1 Läsnäolo	27
8.2 Tilan antaminen	28
8.3 Toiminta	28
8.4 Sanoittaminen	29
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	30
10 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	33
11 POHDINTA	35
LÄHTEET	39
LIITTEET 1-4	

1 JOHDANTO

"Hallitsemattomat raivonpurkaukset ovat kuin geysir, joka suihkuttaa vettä pakkasilmaan niin, että kaikki energia joutuu hukkaan. Raivo voidaan tukahduttaa voimakkein, jolloin taas menetetään suuri määrä lämpöä. Lähteen vesi voidaan myös johtaa putkistoon ja lämmittää sen avulla kokonaisia kyliä."

Jari Sinkkonen: Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä (1997: 84)

Kaikki lapset käyttäytyvät joskus aggressiivisesti mitä erilaisimmista syistä. Oman tahdon kokeilu kuuluu yksilön kehitykseen. Itsenäistymiseen ja oman puolensa pitämiseen tarvitaan joskus vahvojakin tunteita ja jämäkkyyttä. Aggressiivisuudella on siis positiivisetkin puolensa.

Hallitsematon aggressiivinen käyttäytyminen on asia erikseen; se on lapselle itselleen ja ympäristölle haaste. Pitkittäistutkimuksessa Lapsesta aikuiseksi (Kokko – Pulkkinen 2000) on havaittu, että 8-vuotiaan aggressiivisuus voi johtaa niin sanottuun sopeutumattomuuden kehään. Lapsen aggressiivinen käyttäytyminen on riskitekijä sille, että lapsella esiintyy varhaisnuoruudessa koulusopeutumattomuutta ja myöhemmin alkoholin ongelmakäyttöä, ammatillisten vaihtoehtojen puutetta ja lopulta aikuisiässä pitkäaikaistyöttömyyttä. Toisaalta tulokset osoittivat sitä, että jos hyvin aggressiivisilla lapsilla oli edes joitakin rakentavan käyttäytymisen taitoja, riski pitkäaikaistyöttömyyteen väheni 40 %:sta lähes nollaan. (Pulkkinen 2002: 61.)

Sosiaalisen kanssakäymisen taidot rakentuvat vuorovaikutussuhteessa muihin ihmisiin. Kasvu ihmiseksi on mahdollista vain muiden ihmisten avulla. Lapsen sosiaalinen kehitys on niiden ihmisten - vanhempien, opettajien, ammattikasvattajien – vastuulla, jotka lapsen kanssa elävät. (Keltikangas-Järvinen 1994: 11.) Toisinaan vanhemmilta ja muilta kasvattajilta loppuvat tai kokonaan puuttuvat toimivat käytännöt aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisessa.

Tähän tarpeeseen olemme tehneet opinnäytetyömme ”Toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa”. Työssämme aggressiivisuus on määritelty ulospäin suuntautuvaksi häiriökäyttäytymiseksi. Opinnäytetyömme on poikkitieteellinen työ, jossa tuomme esille aggressiivisuuden eri määritelmiä ja teorioita. Tarkastelemme sensorisen integraation häiriötä sekä erilaisia temperamenttipiirteitä aggressiivisuutta selittävinä taustatekijöinä.

Tutkimusongelmamme tiivistyy kysymykseen: Millaisia käytäntöjä lasten kanssa työskentelevät sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaiset käyttävät kohdatessaan aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen, jotta saisivat lapseen keskusteluyhteyden? Ammattilaisilla tarkoitamme tässä työssä sekä avoimen leikkipuistotoiminnan että lasten neurologisen kuntoutuksen työntekijöitä. Näillä ammattialoilla toimimme myös itse.

Leikkipuistotoiminnan ja neurologisen kuntoutuksen työntekijä on haastavan tilanteen edessä, kun lapsi on kokenut jotain, mitä ei hallitse tai ymmärrä. Aggressiiviset tunteet voivat nousta pintaan, itsehillintä pettää ja lapsi voi tuntea tilanteessa suurta avuttomuutta. Osallistuminen leikkipuistotoimintaan tai kuntoutukseen voi tällöin olla mahdotonta. Jos lapsella on aivojen toiminnassa oleva häiriö, se voi vaikuttaa moneen toimintaan. Se voi samanaikaisesti vaikeuttaa esimerkiksi liikkumista, aistitiedon jäsentymistä ja näönkäyttöä. Tunteiden käsittelyssä ja itsesäätelyssä voi olla heikkoutta. Välillä tulee tilanteita, joissa lapsi käyttäytyy impulsiivisesti ja hallitsemattomasti. Aggressiivisesti käyttäytyvään lapseen on vaikea saada rakentava yhteys. Erilaisen temperamentin omaavat lapset käyttäytyvät eri tavalla erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Joidenkin ärsytyskynnys on matala, toisilla taas reaktioiden voimakkuus vaihtelee hyvinkin paljon. Olisi lapsen kannalta tarpeellista osata ohjata lasta niin, että hän oppisi itse löytämään keinot itsehallintaan ja jäsentymiseen. Myös työntekijän ammatillisen hyvinvoinnin ja kasvun kannalta toimivat käytännöt ovat tarpeen.

Ajankohtaisuuden elementin työhön tuo Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009 – 2012, joka pohjautuu uudistettuun lastensuojelulakiin. Suunnitelman painopisteenä on kehittää hallinto-kuntien rajat ylittäen peruspalveluja ja varhaista tukea niin, että lasten ja nuorten hyvinvointi lisääntyy ja lastensuojelun sijoitusten tarve vähenee (Helsingin kaupunki 2009). Opinnäytetyössämme keräämme ja tarkastelemme kah-

den eri hallintokunnan, sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa.

Opinnäytetyömme on luonteeltaan laadullinen, jossa suositetaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina. Käytämme aineiston hankinnassa metodia, jossa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2005: 155.) Lähestymme ongelmaa narratiivisella ja hermeneuttisella tutkimusotteella. Narratiivinen tutkimusote on kerronnallisten, kertomuksellisten tai tarinallisten aineistojen keräämistä. (KvaliMOTV.) Hermeneuttinen tutkimusote on aineistoa tulkitsevaa ja ymmärtävää; tutkija pyrkii löytämään asioiden merkityksen ja mielen. (Opinnäytetyöpakki.) Narratiivista ja hermeneuttista tutkimusotetta edustaa eläytymismenetelmä, jonka sovellusta käytämme aineiston keruumenetelmänä.

2 AGGRESSIIVISUUS

Aggressiivisuutta on jaoteltu monin eri tavoin. Psykologisesti eriteltynä aggressiivisuudella tarkoitetaan hyökkäävyyttä ja vihamielisyyttä. Siihen kuuluu myös muita tai itseä uhkaavaa tai vahingoittavaa käyttäytymistä. Aggressiivisuuteen liittyy usein sisäisenä tunnetilana suuttumus, vihamielisyys ja raivo. Jos aggressiivisuus suuntautuu ympäristöön tai muihin ihmisiin, se voi ilmetä toisten syyttelynä, ilkeinä tai väkivaltaisena käyttäytymisenä. Omaan itseän kohdistuvana aggressiivisuus voi ilmetä huonommuudentunteena ja masentuneisuutena sekä itsetuhokäyttäytymisenä. (Tohtori.fi.) Aggressiivisuudella on myös elämää säilyttävä ja puolustava merkitys. Oikein ohjattuna, positiivisena piirteenä se on merkittävä esimerkiksi onnistuneissa urheilusuorituksissa.

Lapsen aggressiivisuuden vaikutelma syntyy siitä, että hän ärsyyntyy hyvin vähäisestä seikasta, reagoi ärsytykseen hyvin voimakkaasti sekä piikkittelee ja hyökkäilee muita kohtaan ilman varsinaista aihetta. Kysymys on aggressiivisten tunteiden huonosta hallinnasta. Taustalta voi löytyä omaa pahaa oloa, joka on kasautunut esimerkiksi epäoikeudenmukaisen tai väkivaltaisen kohtelun seurauksena. (Pulkkinen 2002: 63.)

2.1 Aggressiivisuusteorioita

Aggressiivisuudesta, sen syntymekanismeista ja syistä on useita erilaisia teorioita.

1) Viettiteoriat selittävät aggressiivisuuden ja vihamielisyyden kuuluvan ihmisen luonteeseen. Viettiteorioista Freudin psykoanalyysi korostaa kahden vastakkaisen energialatauksen, vihan ja aggressiivisuuden versus rakkauden ja uutta luovan merkitystä. Nämä ovat ihmisessä synnynnäisiä voimia. 2) Aggressio-frustraatioteorian mukaan aggressiivisuus on seurausta frustraatiosta, päämäärään suuntautuneen toiminnan estämisestä tai häiritsemisestä. 3) Sosiaalisen oppimisen teoria korostaa vuorovaikutusta kognitiivisten prosessien ja ympäristötekijöiden välillä, toisin sanoen aggressiivinen käyttäytyminen on tulosta oppimisesta. 4) Informaation prosessointiteoria selittää oppimisen informaation vastaanottamisen, tallentamisen ja muistissa säilyttämisen käsittein. Tämän teorian mukaan esimerkiksi väkivaltaviihde vaikuttaa ihmisen aggressiivisuuteen. (Viemerö 2006: 19 – 20.)

2.2 Proaktiivinen ja reaktiivinen aggressiivisuus

Pulkkinen (2002: 62) kirjoittaa, että aggressiiviset tunteet voivat esiintyä suuttumuksena tai vihamielisyytenä. Tunne voi motivoida ihmistä aggressiiviseen tekoon. Aggressiivista käyttäytymistä voi esiintyä myös kylmästi, instrumentaalisin tavoittein, jolloin kyseessä on erilainen oman edun tai vallan tavoittelu. Kyseessä on jako proaktiiviseen ja reaktiiviseen aggressioon.

Proaktiivinen aggressiivisuus on aggression välineellistä käyttöä, jonka tarkoitus on aiheuttaa toiselle tahallisesti vahinkoa. Motiivina on yritys hallita tai saada aineellista hyötyä, jotakin itselle tärkeää. Reaktiivinen aggressiivisuus puolestaan on toiselle tahallisesti aiheutettua vahinkoa, joka seuraa kiihtymyksen tunteen tuomasta halusta loukata toista. Se on kontrolloimatonta ja räjähtävää aggressiivisuutta. Siihen liittyy fysiologinen aggressiotila sekä suuttumuksen ja vihan tunteita. Reaktiivinen aggressiivisuus on reagoimista uhkaan tai provokaatioon. (Goldstein – Glick - Gibbs 2009: 38 – 39; Salmivalli 2005: 68.)

2.3 Suora ja epäsuora aggressiivisuus

Aggressiivisuus voi vaihdella voimakkuudeltaan ja olla motivaatioperustaltaan itseä puolustavaa tai hyökkäävää, fyysistä, kielellistä tai ei-kielellistä, ja se voi suuntautua kohteeseen suoraan tai epäsuorasti. (Pulkkinen 2002: 62.)

Suoraa aggressiivisuutta esiintyy potkimalla, lyömällä, tönimällä, nimittelemällä, pilkkaamalla ja uhkailemalla, kun taas epäsuora aggressiivisuus on niin sanotusti kiertoteitse tapahtuvaa toisen vahingoittamista, kuten sosiaalista manipulaatiota. (Salmivalli 2005: 65.) Huomioitavaa on, että lapsella ilmenevä oman itsensä tai muiden puolustukseen rajoittuva aggressiivisuus ennustaa parempaa sosiaalista sopeutumista aikuisiässä (Pulkkinen 2002: 63).

2.4 Käyttäytymisongelmat

Käyttäytymisongelmat jaetaan kahteen päätyyppiin: sisäänpäin suuntautuneisiin eli ylikontrolloiviin ja ulospäin suuntautuneisiin eli alikontrolloiviin. Tulkittaessa lapsen käyttäytymistä luokittelusta on apua käytännön kasvatustilanteissa. Sen perusteella voidaan lähteä etsimään ongelmiin ratkaisuja. (Kuorelahti 1998: 123; Virtanen 1996: 4.) Oikean arvion tekeminen nopeasti muuttuvissa kasvatustilanteissa on tuloksen kannalta merkityksellistä; jos ei edes karkealla tavalla osaa luokitella käyttäytymistä, niin vaihtoehtoisten toimenpiteiden valinta jää arvaamisen tasolle ja epäonnistumisen mahdollisuus kasvaa. (Kuorelahti 1998: 125.) Toisaalta lapsen käyttäytymisongelmien nimeäminen voi pahimmillaan johtaa lapsen syrjäytymiseen itseään toteuttavana ennusteena. Tällöin kyse on lapsen leimautumisesta. Parhaimmillaan käyttäytymisongelmien nimeäminen voi kuitenkin antaa näkökulmaa siihen, miten kohdata lapsi ja tukea hänen kehitystään. (Kuorelahti 1998: 134).

Sisäänpäin suuntautuvat käyttäytymisongelmat voivat lapsessa ilmetä sosiaalisena vetäytyvyytenä, ahdistuneisuutena, masentuneisuutena, takertuvuutena ja erilaisina pelkoina. Lapsen on hyvin vaikea saada kontaktia. (Kuorelahti 1998: 127; Virtanen 1996: 7.)

Ulospäin suuntautuvat käyttäytymisongelmat voivat olla aggressiivisuutta, riitaisuutta, epäsosiaalisuutta, levottomuutta ja yleistä kielteisyyttä. Tällaista lasta pidetään sopeutumattomana sosiaaliseen vuorovaikutukseen niin kotona, koulussa kuin vapaa-aikanakin. Käyttäytyminen on niin poikkeavaa ja häiritsevää, että ympäristö tulee siitä välttämättä tietoiseksi. (Kuorelahti 1998: 127.) Ulospäin suuntautuvia käyttäytymisongelmia luonnehtivat ristiriidat sosiaalisen ympäristön kanssa. Ristiriidat johtuvat siitä, että lapsen toiminta ei vastaa ympäristön sille asettamia odotuksia (Virtanen 1996: 5).

Aggressiivisuus voi olla usean erityyppisen häiriintyneisyyden oire. Ulospäin suuntautuneissa käyttäytymisongelmissa erotetaan kolme luokkaa: 1) tarkkaavaisuus- ja yliaktiivisuushäiriö yhdessä impulsiivisuuden kanssa, 2) käytöshäiriö ja 3) uhmakkuushäiriö. Tarkkaavaisuuden häiriö, johon liittyy yliaktiivisuutta, on poikkeavaa käyttäytymistä. Lisäksi siihen voi liittyä yleinen kielellisen kehityksen häiriö ja oppimisvaikeuksia. Häiriöstä seuraa usein sosiaalisia vaikeuksia, jotka voivat lisääntyä iän myötä. Levoton lapsi osoittaa myös tunteitaan samalla voimakkuudella: hän kiihtyy helposti, vihastuu, riemastuu ja pettyy niin, ettei se jää ympäristöltä huomaamatta. Hän osoittaa kaikki tunteensa rajusti. Arvaamaton ja äkkipikainen lapsi torjutaan; kavereita jää myös tönivä, epäystävällinen ja aggressiivinen lapsi. (Kuorelahti 1998: 128 – 130; Virtanen 1996: 5 - 6.)

Käytöshäiriöstä puhutaan silloin, kun lapsi käyttäytymisellään rikkoo toistuvasti toisten oikeuksia eikä käyttäydy ikäänsä nähden tarkoituksenmukaisella tavalla, vaan rikkoo ikäryhmänsä tärkeitä sosiaalisia normeja. Häiriöön liittyy fyysistä aggressiivisuutta, julmuutta, tavaroiden ja paikkojen rikkomista. Vaikeusasteita erotellaan kolme: lievä, keskivaikea ja vaikea. Kyseiset asteet määritellään epäsosiaalisten tekojen laadun mukaan. (Kuorelahti 1998: 131 – 132; Virtanen 1996: 5.)

Uhmakkuushäiriö eli yleinen negatiivisuus ja vastahankaisuus pitää sisällään riitelyn, maltin menetyksen, muiden ärsyttämisen ja syyttelyn, sääntöjen vastaisuuden, vihaisuuden ja pahantuulisuuden. Häiriö tuottaa lapselle selvästi huomattavia sosiaalisia ja koulumenestyksen vaikeuksia. Avoin uhmakkuus ja käytöshäiriö esiintyvät usein samanaikaisesti. (Kuorelahti 1998: 131 – 132; Virtanen 1996: 5.)

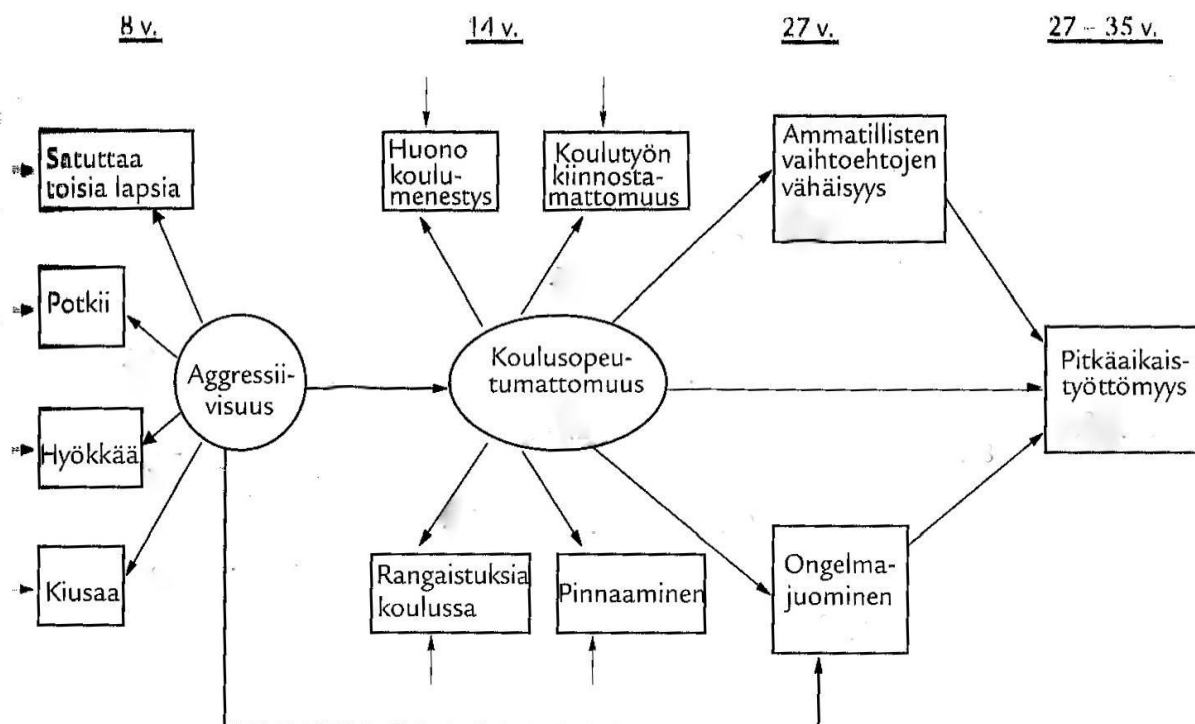
Virtasen (1996: 5 – 6) mukaan lapsuudessa alkavat käyttäytymisongelmat ennustavat yleensä vaikeampiasteista antisosiaalisuutta myöhemmässä iässä. Sosiaalisten suhteiden luominen ja ylläpito on ongelmista kärsivillä tämän vuoksi vaikeampaa.

2.5 Sopeutumattomuuden kehä

Aggressiivinen käytös nähdään riskitekijänä sille, että lapsi menestyy koulussa huonosti, pinnaa ja motivaatio on huono. Lisäksi myöhemmin voi näkyä erilaisia rikkomuksia, alkoholin ongelmakäyttöä, ammatillisten vaihtoehtojen puutetta ja pitkäaikaistyöttömyyttä. (Kuvio 1.) Huonoin ennuste on niillä, joiden sosiaalinen pääoma kotoa on vähäistä. (Pulkkinen 2002: 61.)

Pulkkisen (2002: 60) mukaan useilla aggressiivisilla lapsilla ei ole tietämystä siitä, miten ristiriitoja voitaisiin ratkoa muutoin kuin antamalla takaisin samalla mitalla. Lapsesta aikuiseksi - tutkimuksessa (Kokko – Pulkkinen 2000) on käynyt ilmi, että usein tämä malli on saatu kotoa. Koulussa siitä on seurannut moitteita ja rangaistuksia sekä tovereiden hyljeksintää, mikä taas voi johtaa yhä vakavampaan sopeutumattomuuden kierteseen.

Sopeutumattomuuden kehää, joka alkaa lapsuuden aggressiivisuudesta kehittyen aikuisuuden pitkäaikaistyöttömyydeksi voidaan torjua lapsikeskeisellä vanhemmuudella ja prososiaalisen käyttäytymisen tukemisella. Prososiaalisuudella viitataan toisten ihmisten hyväksi tapahtuvaan sosiaaliseen toimintaan. (Pulkkinen 2002: 85.) Nämä havainnot ovat tärkeitä sekä henkilökohtaisen että yhteiskunnallisen ennaltaehkäisyn tasoilla. Henkilökohtaisella tasolla pitkäaikaistyöttömyyden ehkäiseminen on tärkeää, koska työttömyydellä tiedetään olevan haitallisia vaikutuksia yksilön psykologiseen hyvinvointiin. Yhteiskunnan tasolla ennaltaehkäisy on tärkeää, koska varhaisaikuisuuden pitkäaikaistyöttömyys on riskitekijä sosiaaliselle syrjäytymiselle ja ongelmien kasautumiselle, joka taas on yhteiskunnalle kallista. (Kokko – Pulkkinen 2000: 471.)

KUVIO 1. Sopeutumattomuuden kehä (mukailten Kokko - Pulkkinen 2000: 467)

3 AGGRESSIIVISUUDEN TAUSTATEKIJÖITÄ

"Käyttäytymisongelmat ovat jäävuoren huippu ja yritys kertoa jotakin. Moninkertaisesti suurempi jäävuoren alaosa ovat ne erilaiset ja näkymättömät syyt, joista haastava käyttäytyminen johtuu".

Autismikouluttaja Theo Peeters (Kerola – Sipilä 2007: 28)

Aggressiivisen käyttäytymisen takana on erilaisia tilannetekijöitä, persoonallisuustekijöitä, ympäristötekijöitä, biologisia tekijöitä sekä näiden yhdistelmiä. Viemerön (2006: 20) mukaan on haasteellista erottaa kunkin yksittäisen tekijän osuutta käyttäytymisessä.

Tarkastelemme lähemmin sekä sensorisen integraation häiriötä että temperamenttia aggressiivisen käyttäytymisen taustatekijöinä. Sensorisen integraation häiriö nähdään Ayresin (2008: 248) mukaan mahdollisena fysiologisena taustatekijänä aggressiiviselle käyttäytymiselle. Kaikkiin temperamenttiteorioihin sisältyy ajatus, että temperamentti on ihmisen persoonallisuuden biologinen pohja (Keltikangas-Järvinen 2004: 42). Sekä

eläinkokeissa että ihmisillä on todettu eräiden keskushermoston osien olevan aggressiivisen käyttäytymisen taustalla, kuten temporaalilohko, talamus, hypotalamus, amygdala ja hippokampus (Viemerö 2006). Aivorakenteet, jotka määräävät temperamentin muodostumista, eivät ole valmiina heti lapsen syntyessä, vaan niissä tapahtuu koko ajan kehitystä (Keltikangas-Järvinen 2004: 44).

Temperamenttipiirteiden ja fysiologisten häiriöiden tiedostaminen voi auttaa kasvattajia ymmärtämään ja kunnioittamaan kunkin lapsen yksilöllisyyttä sekä olla apuna toimivien käytäntöjen valinnassa silloin, kun lapsi käyttäytyy aggressiivisesti. Toinen opinnäytetyön tekijöistä työskentelee neurologisen kuntoutuksen alueella, jossa yhtenä käytössä olevana terapiamenetelmänä käytetään sensorisen integraation terapiaa.

3.1 Sensorisen integraation teoria

Sensorisen integraation teoria ja terapia pohjautuvat amerikkalaisen tohtori A. Jean Ayresin (1920–1988) työhön. Hän oli koulutukseltaan toimintaterapeutti ja psykologian tohtori, joka alkoi 1960-luvulla etsiä vastauksia pitkäaikaisessa kliinisessä työssään esille nousseisiin kysymyksiin. Ayres teki vuosikymmenien aikana laajaa tutkimustyötä lasten kehitys- ja oppimishäiriöiden yhteydestä aivotoimintaan. Työnsä perusteella hän kehitti Sensorisen integraation teorian, arviointimenetelmän sekä terapeutin lähestymistavan näiden ongelmien löytämiseksi ja lievittämiseksi. (SITY 2010.)

Ayresin kehittämän teorian mukaan sensorinen integraatio on aistitiedon käsittelyä keskushermostossa. Aistitiedon käsittely on prosessi, joka jäsentää eli yhdistelee, erottelee ja tulkitsee yksilön kehosta ja ympäristöstä saamaa aistitietoa. Prosessin toimiessa tarkoituksenmukainen toiminta voi olla mahdollista. (SITY 2010.) Aistit voidaan jakaa kolmeen ryhmään: 1. aistit, jotka kertovat, mitä ympäristössä tapahtuu eli näkö ja kuulo, aisti, joka koskettaa kehoa eli tunto sekä aisti, joka kertoo, mitä kehon sisälle menee, 2. aistit, jotka kertovat miten ja missä keho liikkuu ja jotka reagoivat liikkeeseen, painovoimaan ja kehon asentoihin eli vestibulaarinen ja proprioseptiivinen aisti sekä 3. aistit, jotka kertovat, mitä kehon sisällä tapahtuu eli viskelaariset reseptorit. (Ayres 2008:74.)

Aivojen sensorisen integraation toimiessa riittävän hyvin, ne pystyvät vastaamaan elinympäristön tarjoamiin haasteisiin. Silloin lapsi toimii tarkoituksenmukaisesti ja luovasti sekä on tyytyväinen itseensä. Kun lapsi saa haasteita, joihin hän voi ja pystyy reagoimaan tehokkaasti, hän nauttii elämästä. Kaikenlainen toiminta, jossa eri aistijärjestelmistä tulevaa tietoa jäsennetään, on haasteellista ja hauskaa. Vielä haasteellisempää ja tyydyttävämpää on voida tuottaa tarkoituksenmukaisia toimintareaktioita, jotka ovat kypsempää ja monimutkaisempaa, kuin mitä on aikaisemmin osannut tehdä. Se, mihin luontaisesti pyrimme, on saada sellaisia aistimuksia, jotka auttavat aivojemme toiminnan jäsentymistä ja näin edistävät aivojen kehitystä. (Ayres 2008: 33 - 34.)

Tilanteissa, joissa aivot käsittelevät aistitietoa tehokkaasti, reagointi ympäristön ärsykkeisiin on tarkoituksenmukaista. Esimerkiksi keinun nähdessään, lapsi tietää saamansa aistitiedon ja aikaisempien kokemusten perusteella, kuinka lähelle keinua hänen tulee kävellä, miten istua keinuun ja miten liikuttaa kehoaan saadakseen keinun liikkeelle. Ayresin mukaan varhain kehittyvien ja syntymästä lähtien toimivien kehonaistijärjestelmien välittämän tiedon käsittely keskushermostossa, ja niiden yhteistoiminta näkö- ja kuulojärjestelmien kanssa luo perustan hallitulle toiminnalle ja oppimiselle. (SITY 2010.)

Sensorisen integraation teoriaa on kehitetty edelleen lähinnä toimintaterapian alalla Ayresin toimintaterapiataustan takia. SI-teoria on toimintaterapian alan lainatuin ja sovelletuin teoria. Mitä enemmän aivotoiminnan osuus käyttäytymiseen ja oppimiseen on korostunut, sitä enemmän Ayresin työ on kuitenkin herättänyt kiinnostusta myös muilla kuin toimintaterapian alalla. Sensorisen integraation terapiaelementtien ja sanaston vuoksi terapiamenetelmä helposti sekoitetaan sensoriseen stimulaatioon, joka ei sisällä vuorovaikutuksellista terapiaelementtiä. Sekoittamista on tapahtunut myös sensomotoriseen harjoitteluun, joka on aikuisen ohjaamaa erillisten taitojen opettelua. Virhetulkintojen ja väärinkäytösten välttämiseksi Ayres Sensory Integration terapiakäsite on suojattu tuotemerkki. (SITY 2010.)

3.1.1 Sensorisen integraation häiriö

Sensorinen integraatio ei ole koskaan täydellistä tai kokonaan puuttuvaa. Kenenkään aivot eivät jäsennä aistimuksiaan täydellisesti. Luultavasti lähimpänä täydellistä senso-

rista integraatiota ovat tyytyväiset ja aikaansaavat ihmiset, joilla on hyvä koordinaatio. (Ayres 2008: 34.)

Lapset, joilla on hermostollisia toimintahäiriöitä, näyttävät aivan tavallisilta. Jotkin hienosäädöt heidän hermostossaan eivät kuitenkaan toimi tarkoituksenmukaisella tavalla. Häiriöt johtavat käytökseen, joka turhauttaa ja ärsyttää vanhempia ja lähiaikuisia tai saa heidät ymmälleen. Lähiympäristöllä on todennäköisesti mielessä useita eri kysymyksiä. Miksi nämä lapset tulevat huonosti toimeen omin neuvoin? Miksi he ovat aggressiivisia tai sulkeutuneita ollessaan ryhmässä? Miksi he eivät halua osallistua ryhmätyöskentelyyn tai liikuntaan? (Stock Kranowitz 1998:10.)

Vaikeuksia voi ilmetä monilla elämän alueilla, jos aivot integroivat aistimuksia heikosti. Asioiden tekeminen voi olla vaikeampaa ja työläämpää. Onnistumisista saa nauttia harvemmin. Sensorisen integraation häiriöstä kärsivistä lapsista moni voi vaikuttaa monella tavalla normaalilta. Useimmiten heidän älykkyytensä on keskitasoa tai sitä parempaa. Joillakin sensorisen integraation häiriöstä kärsivillä lapsilla voi kuitenkin olla myös muita lääketieteellisiä tai oppimiseen liittyviä häiriöitä. Heidän vaikeutensa saattavat olla monimuotoisempia kuin pelkästä sensorisen integraation häiriöstä kärsivillä. (Ayres 2008: 34 - 35.)

Vanhempien on monesti vaikea uskoa, että lapsen oppimis- ja käytösvaikeudet ovat seurausta neurologisista häiriöistä, joille lapsi ei voi yhtään mitään. He mahdollisesti tulkitsevat lapsen aiheuttavan ongelmia tahallaan, ja saattavat reagoida lapsen käytökseen ongelmaa pahentavalla tavalla. Parasta, mitä lapsen vanhemmat voivat lapsensa tukemiseksi tehdä, on tukea hänen itsetuntoaan. (Ayres 2008: 93.)

3.2 Temperamentti

Temperamentti on synnynnäisten valmiuksien ja pysyvien taipumusten kokoelma. Se määrää ihmisen yksilöllisen ja hänelle ominaisen reagoimis- tai käyttäytymistyylin, hänen tapansa toimia. Temperamentti koostuu useista erilaisista piirteistä. Jokaisella ihmisellä on jokaista temperamenttipiirrettä, jotain vähän ja jotain paljon. Ihmisen oma, hänelle tyypillinen temperamenttinsa muodostuu niistä piirteistä, joita hänellä on mui-

hin ihmisiin verrattuna hyvin vähän tai hyvin paljon. (Keltikangas-Järvinen 2006: 23 - 25.)

Temperamenttiteorioiden mukaan temperamentilla on biologinen pohja. Se tarkoittaa, että temperamenttipiirteet ovat sidoksissa aivorakenteisiin ja aivojen toimintaan (Keltikangas-Järvinen 2006: 33). Synnynnäisestä temperamentista muodostuu kasvatuksen ja ympäristön vaikutuksen tuloksena persoonallisuus. Mistä tahansa temperamentista saadaan näin ollen sosiaalinen ja sopeutuva persoona. (Keltikangas-Järvinen 2008: 72.) Myös Pulkkinen (2002: 74) mukaan temperamentilla on perinnöllisyyden muovaama biologinen perusta, johon hoito ja kasvatus vaikuttavat.

Keltikangas-Järvinen (2004: 46) kirjoittaa, että temperamenttiteorioita on karkeasti jaoteltu sekä lapsia käsitteleviin että aikuisia käsitteleviin teorioihin. Yhdysvaltalaiset tutkijat Alexander Thomas ja Stella Chess olivat paitsi tämän alan lapsitutkimuksen pioneereja, myös koko temperamenttitutkimuksen pioneereja. He toivat persoonallisuuspsykologiaan termin temperamentti. Heidän teoriansa painottaa ympäristön merkitystä sekä ympäristön ja temperamentin yhteensopivuutta, joten sitä kutsutaan interaktiiviseksi temperamenttiteoriaksi. (Keltikangas-Järvinen 2004: 48.) Tutkimuksessaan Thomas ja Chess päättelivät, että temperamentti oli kehityksessä hyvin tärkeä tekijä, mutta ei kuitenkaan kiinteä eikä muuttumaton (Chess – Thomas – Birch 1968: 44).

3.2.1 Thomasin ja Chessin temperamenttiteoria

Thomas ja Chess (1968: 37 – 44) määrittelevät temperamentin käyttäytymistyyliksi ja jakavat sen yhdeksään temperamenttipiirteeseen.

- 1) yleinen aktiiviteetti
- 2) säännöllisyys (biologisissa toiminnoissa)
- 3) suhtautuminen uusiin tilanteisiin
- 4) mukautuminen uusiin tapoihin
- 5) ärsytyskynnys
- 6) positiiviset ja negatiiviset reaktiot
- 7) reaktioiden voimakkuus
- 8) keskittymiskyky
- 9) sitkeys ja tarkkaavaisuuden kesto

Edellä kuvailuilla yhdeksällä temperamenttipiirteellä on Thomasin ja Chessin mukaan taipumus ryhmittyä kolmeksi temperamenttityypiksi, joihin suurin osa lapsista sijoittuu. (Keltikangas-Järvinen 2004: 62.)

Helppoa temperamenttia luonnehtivat biologisten toimintojen säännöllisyys, positiivinen suhtautuminen kaikkeen uuteen ja halu lähestyä uusia ihmisiä, kyky sopeutua muutoksiin, positiivinen mieliala, korkea ärsytyskynnys ja vähemmän intensiivinen tapa osoittaa tunteita. (Keltikangas-Järvinen 2004: 62.)

Hitaasti lämpiävää temperamenttia kuvaa parhaiten kaksi piirrettä: kohtalaisen vaisu, mutta negatiivinen reaktio kaikkeen uuteen ja hidas sopeutuminen. Reaktiot eivät ole voimakkaita eivätkä tunteet myrskyä. Biologinen rytmi on melko säännöllinen, mutta kaikki uusi aiheuttaa vastustusta. Kyseinen temperamentti sopeutuu hitaasti uuteen. Se vaatii pitkän tutustumis- ja harkinta-ajan eikä pidä siitä, jos kaikki ympärillä koko ajan muuttuu. (Keltikangas-Järvinen 2004: 63 - 64.)

Vaikea eli haastava temperamentti on helpon vastakohta. Siihen kuuluu biologisten toimintojen epäsäännöllisyys. Ensireaktio kaikkeen uuteen on vetäytyminen, varautuneisuus ja tilanteiden välttäminen. Lapsi suhtautuu negatiivisesti kaikkeen ja sopeutuminen kestää pitkään. Hän ei ole mukautuva ja totunnaisten tapojen muutokset aiheuttavat miltei säännöllisesti vastarintaa hänen taholtaan. Vaikea temperamentti kuuluu kauas, reaktiot ja protestit ovat voimakkaita. Turhautuessaan lapsi saattaa käyttäytyä ovia paiskoen ja tavaroita heitellen. Hänen mielialansa ovat helposti negatiivisia ja hän on usein ärtynyt ja huonotuulinen. (Chess ym. 1968: 142; Keltikangas-Järvinen 2004: 65 – 66.)

Thomas ja Chess korostivat, että vaikea temperamentti ei tarkoita vaikeaa lasta, vaan se on samalla tavoin neutraali kuin kaikki muutkin temperamentit, ei hyvä eikä huono. Sen merkitys syntyy vasta siinä yhteydessä tai vuorovaikutuksessa, jossa se ilmenee; miten paljon työtä tai vaivaa se aiheuttaa vanhemmille ja kasvattajille, miten ympäristö siihen reagoi. On huomioitava, että kaikkia lapsia ei voi sijoittaa näihin kolmeen temperamenttiluokkaan. Monet lapset kuuluvat jonnekin välimaastoon ja heitä voidaan kuvailla paremmin yksittäisten piirteiden avulla. (Keltikangas-Järvinen 2004: 67.)

4 AGGRESSIIVISESTI KÄYTTÄYTYVÄN LAPSEN KOHTAAMINEN

Satunnainen aggressiivinen käytös ja oman tahdon kokeilu kuuluvat lähes jokaisen yksilön kehitykseen. Psykologi Vesa Nevalaisen mukaan itsenäistymiseen ja puolensa pitämiseen tarvitaan aggressiivisuutta. Vanhempien tai muiden aikuisten on opetettava lapsille aggressiivisuuden hallintaa, mielipahan ja pettymysten sietokykyä. Lapsille pitää tarjota rakentavia ja rauhanomaisia keinoja tunteiden hallintaan ja ongelmallisista tilanteista selviytymiseen. Varsinkin herkästi tulistuvat lapset tarvitsevat näitä taitoja. (Posti 2009: 34 - 35.)

Keltikangas-Järvisen (2006: 47) mukaan hyvin aktiivinen ja intensiivinen yksilö joutuu helposti törmäyskurssille ympäristön kanssa. Aggressiivisuus ei kuitenkaan ole temperamenttipiirre eikä sitä tule sallia minkäänlaisella temperamentilla varustetuille yksilöille. Ihmisellä ei ole synnynnäistä taipumusta toimia aggressiivisesti, vaan aggressiivisuus on käyttäytymismalli, johon turvaudutaan, kun muuta ei enää osata. (Keltikangas-Järvinen 2006: 221.)

Lapsen itsetunnon tukemisessa tärkeimmät asiat ovat lapsen aito kohtaaminen ja kuunteleminen, hänen näkemisensä ja arvostamisensa oman temperamentin yksilönä. Hänen on saatava tuntee, että hän on oikeanlainen, arvokas sellaisenaan, omine ajatuksineen, tunteineen ja haaveineen. (Cacciatore 2009: 9.) Toiset joutuvat tekemään enemmän työtä kuin toiset, jotta eivät hiiltyisi. Ihmisen temperamentti vaikuttaa vahvasti siihen, miten hän haastavissa tilanteissa toimii, toteaa Cacciatore. (2009: 19.)

"Helposti hiiltyvät" eli vaikean temperamentin lapset tarvitsevat kasvatusta, mikä auttaa heitä selviytymään nopeasti nousevan raivonsa kanssa. He tarvitsevat myös mahdollisuuden hyvittää ja korjata tekonsa. Sen jälkeen voi jatkaa taas puhtaalta pöydältä. Jonkun on uskottava heihin, että he ajan myötä oppivat hallitsemaan nopeasti kuohahtavan temperamenttinsa ja ohjaamaan sen rakentavaan, energiseen toimintaan. (Cacciatore 2009: 21.)

Cacciatoren (2009: 138) mielestä pojat ja miehet säätelevät tunteitaan rohkeammin toiminnalla. Tunteiden tunnistaminen, oman käytöksen hillitseminen ja toisten tunteisiin

eläytyminen voi usein olla tytöille helpompaa. Toki myös tytöt hyötyvät toiminnallisista malleista ja välittömästi tapahtuvasta tunteiden purkamisesta. Erityisen tärkeitä nämä toiminnalliset menetelmät ovat vaikean temperamentin omaaville ja elämyshakuisille lapsille. Fyysisen toiminnan lisäksi keskustelu, rentoutuminen tai rauhoittavat ajatukset voivat auttaa tunteiden säätelyssä. Yksilölliset ominaisuudet ovat kuitenkin määräävämpiä kuin sukupuoli.

Pienestäkin lapsesta kontrollin totaalinen menettäminen on noloa ja nöyryyttävää. Lapsi tarvitsee silloin kipeästi aikuisen niin sanottua tunnesäiliötä, jonne hän voi kaataa ongelmajätteensä. Lapsen häpeä vähenee tehokkaasti, jos aikuinen auttaa lasta sen käsittelemisessä. Aikuinen välittää käsitystään, että tästä selvitään ja ettei ole mitään hätää. (Sinkkonen 2008: 156.)

Mitä haasteellisemmalla tilalla vaikuttaa, sitä tarpeellisempaa on hyvä kommunikaatio. Poijulan (2007: 184 – 185) mukaan parantava kommunikaatio tarkoittaa lapsen kanssa kommunikointia selittämällä, luomalla turvallisuutta ja ohjaamalla. Lapsi tarvitsee turvallisen ympäristön ja luotettavan aikuisen. Puheeksi ottaminen kuuluu aikuisen tehtäviin. Hyvä kuuntelija on ymmärtäväinen, lämmin ja välittävä eikä vähättele ongelmia. Hän antaa toisen puhua tarjoten myös neuvoa. Lapsen kuunteleminen vaatii enemmän aikaa kuin aikuisen kuunteleminen. Kuuntelijan on autettava toista löytämään sanoja ja tarvittaessa pyydyttävä toiselta selvennyksiä asioihin. Rohkaiseva kuuntelija osoittaa äänensävyllään ja ilmeillään kuuntelevansa. Hän hyväksyy puhujan tunteet ja osaa kysyä. Kannattaa muistaa, että kommunikaatio sisältää puheen lisäksi paljon muuta. Se on myös eleitä, ilmeitä ja kehon kieltä, joilla lapseen voi yrittää saada yhteyden. (Kerola – Sipilä 2007: 63.)

Lapsen tunteiden sanoittaminen voi rauhoittaa lapsen. Aikuinen voi auttaa lasta rakentamaan minäkuvaansa auttamalla tätä nimeämään tunteitaan, esimerkiksi kysymällä "Miksi näytät vihaiselta?". Lapsen tietoisuus omista reaktioistaan kasvaa. Samalla ymmärrys koetun tunteen ja sen ilmauksen välisestä yhteydestä lisääntyy. (Keltikangas-Järvinen 1994: 68 - 69.)

Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi on kieltojen ja moitteiden ylikuormittama. Hän on joko oppinut sulkemaan korvansa kielloilta tai hän on tullut niille yliherkäksi raivostuen

jokaisesta ei-sanasta. (Kerola – Sipilä 2007: 46.) Lapset reagoivat paremmin silloin, kun heitä pyydetään toimimaan tietyllä tavalla kuin silloin, kun heitä pyydetään lopettamaan tietyllä tavalla toimiminen. Lasta ei tällöin arvostella siitä, mitä hän tekee, vaan hänelle kerrotaan, mitä hänen halutaan tekevän. Tätä menetelmää, jossa lasta pyydetään toimimaan jollakin toisella tavalla, kutsutaan psykiatrian erikoislääkäri Ben Furmanin kehittämässä ratkaisukeskeisessä Muksuoppi-lyhytterapiassa nimellä "Älänkäöntö". Esimerkkeinä:

Älä huuda -> Puhu rauhallisella äänellä.

Ei heitellä tavaroita -> Pidä tavarat vieressäsi.

Lopeta tuo potkiminen -> Pidä jalkasi paikoillaan. (Furman 2003: 30.)

Sinkkonen (1997: 89) kirjoittaa, että on tärkeää löytää tapa, jolla välittää lapselle, että hänen tunteensa on luvallinen ja sillä on oikeutuksensa. Tunteminen ja tekeminen ovat silti eri asioita: vihaisuus ei anna oikeutta tehdä mitä tahansa. Kontrollinsa täysin menettänyt lapsi ei useinkaan ole sanojen tai selitysten ulottuvilla. Häntä voi ottaa kiinni ran-teista, katsoa silmiin ja painokkaalla äänensävyllä vaatia rauhoittumaan. Lapsen voi ottaa syliin ja pitää siinä hetken; jotkut lapset todellakin tyyntyvät kiinnipidon avulla. (Sinkkonen 1997: 90.)

Aggressiivisesti käyttäytyvien henkilöiden kanssa toimivien tulee kouluttautua oikeaan kiinnipitoon. Kouluttautumisella he saavat itselleen varmuutta kiinnipitotilanteisiin eivätkä vahingoita itseään tai toista otteillaan. (Kerola - Sipilä 2007: 21.) Ennakoimaton kiinnipitäminen voi olla kuitenkin sopimaton ratkaisukeino esimerkiksi lapsille, joilla on sensorisen integraation häiriö. Jos lapsi reagoi tuntoaistimuksiin yliherkästi, niin silloin hermosto ei vaimenna aistimuksia riittävästi. Lapsen kokemat tuntoaistimukset voivat saada aikaan valtavia reaktioita hermostossa ja aiheuttavat kielteisiä tunteita ja käyttäytymistä. (Ayres 2008: 178 – 179.)

Sinkkonen (2008: 134) toteaa, että levottomuushäiriöt ja aggressiiviset käytöshäiriöt ovat yleistyneet. Hänen mielestään syynä tähän ovat nopeasti levottomaksi ja stressaavaksi muuttunut ympäristö ja kaikkialta hyökävä ärsyketulva. Lasten keskushermoston varhainen ylikuormittuminen suosii mainittujen häiriöiden puhkeamista. Yksinkertainen tapa pyrkiä vähentämään aggressiivista käyttäytymistä on muuttaa ympäristöä eli vaikuttaa niihin ärsykkeisiin, jotka aikaansaavat käyttäytymisen. Joskus häiriökäyttäytymi-

nen tapahtuu vain tietyissä olosuhteissa ja niihin vaikuttamalla se voidaan saada vähenemään. Ärsykejä muuttamalla saadaan muutos aikaan myös niistä johtuvassa käyttäytymisessä. Muutos on kuitenkin aina väliaikainen ratkaisu. Tarkoituksena on saada positiivinen käytös lapsessa sen verran esiin, että sitä päästään vahvistamaan. (Keltikangas-Järvinen 1994: 166 - 167.) Myös sensorisen integraation häiriössä stressitilanteesta pois pääseminen ja rauhalliseen paikkaan meneminen auttavat enemmän kuin mikään muu. (Ayres 2008: 249 – 250.)

Muutos voi olla esimerkiksi ärsykkeen muuttaminen toiminnaksi. Aggressiivisuuden ja vihan tunteet voidaan poistaa liikkumalla. Jos ruumiillinen liikkuminen ei ole mahdollista, avuksi voi etsiä jotain muuta fyysistä tekemistä. Kädet voi esimerkiksi asettaa seinää vasten ja työntää oikein lujaa, kunnes on väsynyt. Joskus voi auttaa, kun huutaa ja kiljuu itsekseen, kunnes on aivan uupunut. Voi myös hakata tyynyä, vääntää tai repiä vanhaa puhelinluetteloa, heitellä pulloja kierrätysroskikseen ja niin edelleen. (Poijula 2007: 67.) Toisaalta Sinkkosen (1997: 72) mielestä pienten lasten on vaikeaa tehdä eroa elollisen ja elottoman välillä. Tyynyn tai nyrkkeilypallon hakkaaminen voi heistä tuntua melkein samalta kuin jos kohteena olisi toinen lapsi.

Toiminta ja tekeminen auttavat lasta joko rauhoittamaan tai aktivoimaan reaktiotasoaan ja suuntaamaan huomion hyödylliseen. Tavoitteena on suunnata energia ja keskittyä, sekä palauttaa vähitellen hallinnan ja omanarvon tunnetta. Toimintojen tulisi olla lapsen hetkisen suoriutumiskyvyn mukaisia, vaihdellen yksinkertaisista ("Mene kävelyllä") monimutkaisiin ("Järjestele nämä hiekkalelut"). (Poijula 2007: 209.) Myös sensorisen integraation teorian mukaan fyysinen työskentely tuottaa aistitietoa ja tarkoituksenmukaisia toimintareaktioita, jotka jäsentävät hermoston toimintaa. Ulkona juokseminen, hyppiminen, mäenlasku, kiipeileminen sekä toimiminen leikkivälineillä, jotka liikkuvat oman kehon voimalla, auttavat hermostoa rauhoittumaan. (Ayres 2008: 255.) Lasta voi myös ohjata tarkoituksellisesti hidastamaan kehon liikkeitä. Tällöin aikuinen hakeutuu lapsen kanssa samaan liikkeeseen, kävelyn ja puheen rytmiin, jota hidastetaan asteittain. (Poijula 2007: 208.)

Aggressiivinen käyttäytyminen aiheuttaa aina stressiä kaikille osapuolille. Rentoutuminen nolaa tilanteen ja helpottaa orientoitumaan uudelleen. (Kerola – Sipilä 2007: 50.)

Rentouttava hengittäminen on yksi rauhoittumiskeino. Lasta neuvotaan hengittämään sisään hitaasti nenän kautta, pidättämään hengitystä viisi sekuntia ja sitten hengittämään ulos hyvin hitaasti suun kautta. Tätä toistetaan viisi kertaa. Lasta voi myös ohjata lähtemään tilanteesta pois, jotta hän rauhoittuisi ja välttäisi äkkipikaisen tai väkivaltaisen toiminnan. Yksin oleminen on hyvä keino rauhoittumiseen. Yksin ollessa on vaikea olla vihainen, ilman vihan kohdetta. (Poijula 2007: 67.)

Lapselle syntyy turvallisuuden tunne, kun vierellä on aikuinen, joka kestää hänen uhmansa antamatta periksi. Aikuisen on oltava valmis auttamaan lapsi tilanteen yli, kun tämän omat taidot eivät riitä. On tärkeää, että lapsi kokee kasvattajan olevan koko ajan valmiina tarjoamaan apua, sekä vahvistamaan ja tukemaan kaikkia itsekontrollin yrityksiä. Missään vaiheessa lapselle ei saa tulla tunnetta, että hänet on unohdettu. (Keltikangas-Järvinen 1994: 168 – 171.)

Thomasin ja Chessin teoriassa mainitut vaikean temperamentin piirteet eivät ole yhteydessä älykkyyteen, vaan epätasaiseen neurologiseen kehitykseen. Siksi on tärkeää muistaa, ettei lapsen käytös ole tahallista. (Webster-Stratton 2006: 19.) Myös Ayresin teorian mukaan hitaan oppimisen tai huonon käytöksen saattaa aiheuttaa sensorisen integraation puutteellinen toiminta lapsen aivoissa. Sensorisen integraation ongelmien takia älykkäälläkin lapsella saattaa olla oppimisvaikeuksia. Kyseiset ongelmat voivat aiheuttaa huonoa käytöstä, vaikka lapsella kuinka olisi kannustavat ja ymmärtävät vanhemmat. (Ayres 2008: 26.)

Keltikangas-Järvinen (1994: 176) on sitä mieltä, että ensin on saatava tietynlainen käyttäytyminen loppumaan ennen kuin mitään uutta voidaan opettaa. Lapsen aggressiivisuus on ensiksi saatava väistymään, ennen kuin häntä voidaan lähteä ohjaamaan mihinkään vaihtoehtoiseen, aggression poissulkevaan käyttäytymiseen. Vaikka lasta voi auttaa hallitsemaan käyttäytymistään ja kanavoimaan energiansa positiivisemmin, ei hänen perusolemustaan tai temperamenttipiirteitään voi muuttaa. Ylivilkkaista, energisistä ja riehakkaista lapsista ei saa hiljaisia ja varautuneita. Näiden lasten on jokaisen sopeuduttava omalla tavallaan maailmaan. Vanhemmat ja muut kasvattajat voivat parhaiten auttaa olemalla suvaitsevaisia, kärsivällisiä, hyväksyviä ja ymmärtäviä lapsen temperamentin suhteen. (Webster-Stratton 2006: 19.)

5 TUTKIMUSASETELMA

5.1 Tutkimusongelma

Tutkimusongelmamme tiivistyy kysymykseen: Millaisia käytäntöjä lasten kanssa työskentelevät sosiaali- ja terveystyöntekijät käyttävät kohdatessaan aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen, jotta saisivat lapseen keskusteluyhteyden?

5.2 Tavoitteet

Tavoitteena on kerätä lasten kanssa työskentelevien neurologisen kuntoutuksen työntekijöiden ja avoimen leikkipuistotoiminnan henkilöstön toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa. Sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta on olennaista, miten aggressiiviset tunteet ilmaistaan vai ilmaistaanko mitenkään (Pulkkinen 2002: 68). Opittuaan säätelemään aggressiivisia tunnetilojaan, mahdolliset haastavat tilanteet eivät riistäydy hallitsemattomiksi. Lapsuuden vuorovaikutustilanteissa onnistuminen, olivatpa tilanteet sitten ryhmässä tapahtuvia tai kahdenkeskisiä, voi edesauttaa lasta tulevaisuudessa integroitumaan erilaisiin yhteisöihin ja ympäröivään yhteiskuntaan.

Syrjäytymisen ja sopeutumattomuuden ennaltaehkäisy on sekä yksilöllisesti että yhteiskunnallisesti merkittävää. Syrjäytyneisyys on yksilölle kallista, jos hän menettää sen takia mahdollisuutensa täysipainoiseen, henkisesti ja fyysisesti tyydyttävään elämään eikä yhteiskunnalla ole varaa menettää ketään syrjäytymisen takia, koska työvoimaa tarvitaan tulevaisuudessa. Samoin yhteiskunnalle koituu kustannuksia muun muassa huostaanotoista, erityishoidoista ja -opetuksesta, huume- ja päihdevieroituksesta, terveydenhoitokustannuksista sekä rikosten aiheuttamista vahingoista ja seuraamuksista. (Pulkkinen 2002: 8 - 9.)

Tavoitteena on toimivien käytäntöjen myötä työntekijän ammatillinen kehittyminen ja työssä jaksaminen, sekä ammatillisiin tavoitteisiin pääseminen. Aggressiivisen käyttäytymisen väistyttyä mahdollistuu esimerkiksi lapsen suunniteltu fysioterapia karkeamotorisin tavoittein sekä ryhmätoiminta, mistä sekä lapset että työntekijät saavat positiivisia yhteisöllisyyden kokemuksia.

6 TUTKIMUSMENETELMÄT

6.1 Laadullinen tutkimus

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohdanna on kuvata todellista elämää. Tämä sisältää ajatuksen, että todellisuus on moninainen. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään sekä tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti että löytämään tosiasioita, pikemmin kuin todentamaan jo olemassa olevia totuusväittämiä. (Hirsjärvi ym. 2005: 152.) Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan siinä pyritään muun muassa kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa ja ymmärtämään tiettyä toimintaa. Laadullinen tutkimus antaa teoreettisesti mielekkään tulkinnan jollekin ilmiölle. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 85.)

Käytämme työssämme hermeneuttista tutkimusotetta, joka on yksi laadullisen tutkimuksen laji. Se on tulkinnallinen lähestymistapa, jossa tutkija pyrkii ymmärtämään ja tulkitsemaan tutkimuskohdettaan sekä löytämään asioiden merkityksen ja mielen (Opinnäytetyöpakki).

Lähestymme aineistoa narratiivisesta näkökulmasta. Narratiivisessa tutkimusotteessa lähdetään siitä ajatuksesta, että kertominen on ihmisyyteen olennaisesti kuuluvaa. Ihminen kertoo asioista eli tarinoi kaiken aikaa. Narratiivisuus soveltuu tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista asioista, tarinoista omasta elämästään. (KvaliMOTV.) Narratiivisuutta pidetään yhtenä ihmisille tyypillisenä tapana tehdä selkoa todellisuudesta ja kokemusten jäsentämisestä (Eskola - Suoranta 2003: 22).

6.2 Eläytymismenetelmä

Eläytymismenetelmä on yksi narratiivisista aineistonhankintamenetelmistä. Eskola – Suorannan (2003: 110) mukaan eläytymismenetelmällä tutkimusaineiston keräämisen keinona tarkoitetaan lyhyehköjen tarinoiden kirjoittamista tutkijan antamien ohjeiden mukaan. Menetelmässä vastaajille annetaan kehyskertomukseksi kutsuttu orientaatio, jonka antamien mielikuvien mukaan heidän tulee kirjoittaa kertomus. Alkujaan eläytymismenetelmän käytössä erotettiin kaksi päävaihtoehtoa: aktiivinen, "active role-

playing", jossa toimitaan eräänlaisen roolileikin tapaan sekä passiivinen, "passive role-playing", jossa vastaajat eläytyvät kirjallisesti annettuun tilanteeseen. (Eskola 1998: 60.)

Tarinoissa kirjoittaja mielikuvitustaan käyttäen joko vie kehyskertomuksen tilannetta eteenpäin tai sitten kuvaa, mitä kehyskertomuksen tilannetta ennen on täytynyt tai voinut tapahtua (Eskola 1997: 5). Vastaajien täytyy siis eläytyä esitettyyn kehyskertomukseen ja tällä tavoin syntyvät tarinat kertovat niistä säännöistä ja tavoista, joiden vastaajat kuvittelevat vaikuttavan ihmisen toimintaan, valintoihin ja sosiaaliseen käyttäytymiseen. (Eskola 1997: 15.) Saatu aineisto ei niinkään kerro, miten asiat täsmälleen ovat, vaan pikemminkin, miten asiat voisivat olla (Eskola 2007: 74).

Keskeistä menetelmän käytössä on variointi: samasta peruskehyskertomuksesta on kaksi tai useampia versioita, jotka poikkeavat jonkin keskeisen seikan suhteen. Näin saavutetaan koeasetelman kaltainen tilanne, jossa yhtä tekijää muuttamalla, mutta muiden pysyessä ennallaan tarkastellaan, miten tämä tietty varioitu tekijä muuttaa vastauksia. (Eskola 1997: 17.) Tällöin on kyse niin sanotusta puhtaasta eläytymismenetelmästä.

Kehyskertomus kannattaa pitää suhteellisen lyhyenä, koska pitkissä tarinoissa vastaajat voivat kiinnittää huomiota eri vihjeisiin ja siten eri vastaajat kirjoittavat helposti eri asioista. Kuten kaikki tiedonkeruuvälineet, niin myös kehyskertomus kannattaa testata etukäteen (Eskola 1998: 70 - 71), jotta sen toimivuus tulisi todettua. Tarinoista kannattaa karsia epäolennainen ja keskittyä kaikkein tärkeimpiin seikkoihin (Eskola – Suoranta 2003: 112), toisin sanoen kertomuksen tulisi olla juuri sellainen, että sen avulla voidaan saada vastaus juuri siihen kysymykseen mihin oli tarkoitus saada vastaus.

Eläytymismenetelmäaineiston ei tarvitse olla kovinkaan suuri. Siihen pätee saturaation eli kylläntymisen ajatus: tietyn määrän jälkeen vastausten peruslogiikka alkaa toistaa itseään (Eskola 2007: 75 – 76) ja samat asiat alkavat kertautua vastauksissa. Eskolan (1998: 75) kokemuksen mukaan 15 vastausta kehyskertomusta kohden on suhteellisen toimiva määrä tavanomaista eläytymismenetelmätutkimusta ajatellen. Aineiston määrä on kvalitatiivisessa tutkimuksessa pitkälle tutkimuskohtainen, joten vastauksia tarvitaan juuri sen verran, kuin on aiheen kannalta välttämätöntä. Eskola (2007: 75) muistuttaa, että eläytymismenetelmän käytössä vastaustilanne on melko kriittinen. Kirjoittamiselle pitää olla oma tilanteensa ja riittävästi aikaa.

Työssämme käytämme eläytymismenetelmän sovellusta, jossa eri variaatioita ei ole, vaan haemme vastauksia yhdellä kehyskertomuksella. Ehkä tässä tapauksessa voimme-kin puhua eläytymismenetelmällisestä ainekirjoituksesta, jonka avulla voidaan kirjoittaa tiukemmin rajatusta aiheesta kuin pelkillä annetuilla otsikoilla, samalla kun kertomusten sisällöille jää mahdollisimman suuri vapaus (Eskola 1998: 322).

Opinnäytetyössämme emme vertaile eri variaatioiden antamia vastauksia, vaan yksinkertaisesti keräämme työntekijöiden käytäntöjä. Tutkimusongelmaamme ajatellen tämä on hyvinkin käyttökelpoinen menetelmä selvittää ihmisen ajattelun logiikkaa jostakin ilmiöstä. Eläytymismenetelmän käytöllä haetaan juuri niitä toimintamuotoja, joita ihminen arkielämässäänkin käyttää: harkintaa ja eri vaihtoehtojen punnintaa (Eskola – Suoranta 2003: 111).

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Aineiston hankinta ja kohderyhmä

Opinnäytetyön kohderyhmän valitsimme tarkoituksenmukaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. Näin ajateltuna tutkittavien valinnan ei pidä olla satunnaista, vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 85 – 86.) Tarkoituksenmukaisuus tässä työssä tarkoittaa sitä, että valitsimme kohderyhmän niistä toimintaympäristöistä, joissa itse työskentelemme.

Esitestasimme kehyskertomusta muutamilla leikkipuiston työntekijöillä, jotta kehyskertomus olisi mahdollisimman toimiva ja innostaisi vastaajia kirjoittamaan juuri tutkimuskysymykseemme vastaavia tarinoita. Mahdollisuus esitestaamiseen tarjoutui leikkipuistojen työyhteisökeskustelussa. Testaamisen ja palautteen jälkeen teimme kehyskertomukseen pieniä muutoksia, ja aloimme kerätä kohderyhmää sekä puhelimitse, sähköpostitse että henkilökohtaisten tapaamisten yhteydessä.

Sovimme etukäteen kohderyhmän kanssa aineistonkeruuhetkistä. Kävimme kumpikin erikseen parin viikon aikana viemässä informaatiokirjeen (Liite 1.), suostumuspaperin (Liite 2.) ja kehyskertomuksen (Liite 3.) sekä antamassa tarvittaessa lisäinformaatiota.

Huomioitavaa oli, että eläytymismenetelmä sinällään herätti kysymyksiä. Jotkut vastaajista eivät olleet koskaan kuulleetkaan kyseisestä menetelmästä, ja tämän takia halusimme kertoa siitä melko seikkaperäisesti myös tässä raportissa. Vastausten kirjoittamiseen kohderyhmältä meni keskimäärin puoli tuntia. Vastausten kirjoittaminen tapahtui rauhallisessa paikassa joko yksin, parin kanssa tai ryhmässä. Ympäristössä ei tällöin ollut häiritsevää toimintaa tai meteliä. Saimme vastauksia kaikkiaan 21 kappaletta, joista kolme myöhemmin sähköpostitse.

7.2 Kvantifiointi

Kvantifiointia eli luokittelua pidetään yksinkertaisimpana aineiston järjestämisen muotona: aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, montako kertaa jokainen luokka esiintyy aineistossa. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 93.) Halusimme selvittää mitkä käytännöt olivat tarinoissa eniten esillä. Opinnäytetyössämme tämä tieto osoittaa kyseisten käytöjen olevan todennäköisesti myös toimivimpia.

7.3 Sisällönanalyysi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on selkeyttää aineistoa ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysin avulla aineisto pyritään tiivistämään kadottamatta silti sen sisältämää informaatiota (Eskola – Suoranta 2003: 137). Laadullisen analyysin peruseriaate on havaintojen absoluuttisuus. Yksittäisten havaintojen pohjalta muotoillaan sääntöjä, jotka pätevät poikkeuksetta koko aineistoon (Alasuutari 1999: 191). Laadullinen analyysi pyrkii selittämään merkityksellistä toimintaa, toteaa Alasuutari (1999: 24).

Opinnäytetyössämme lähestyimme aineistoa teoriaohjaavasti eli teoriasidonnaisesti. Tällainen niin kutsuttu abduktiivinen päättely ei suoraan perustu teoriaan, vaan aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta. (KvaliMOTV.) Eskolan (1998: 322) mukaan eläytymismenetelmätarinoita on perinteisesti analysoitu esimerkiksi teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Kuitenkin kuvailevalle

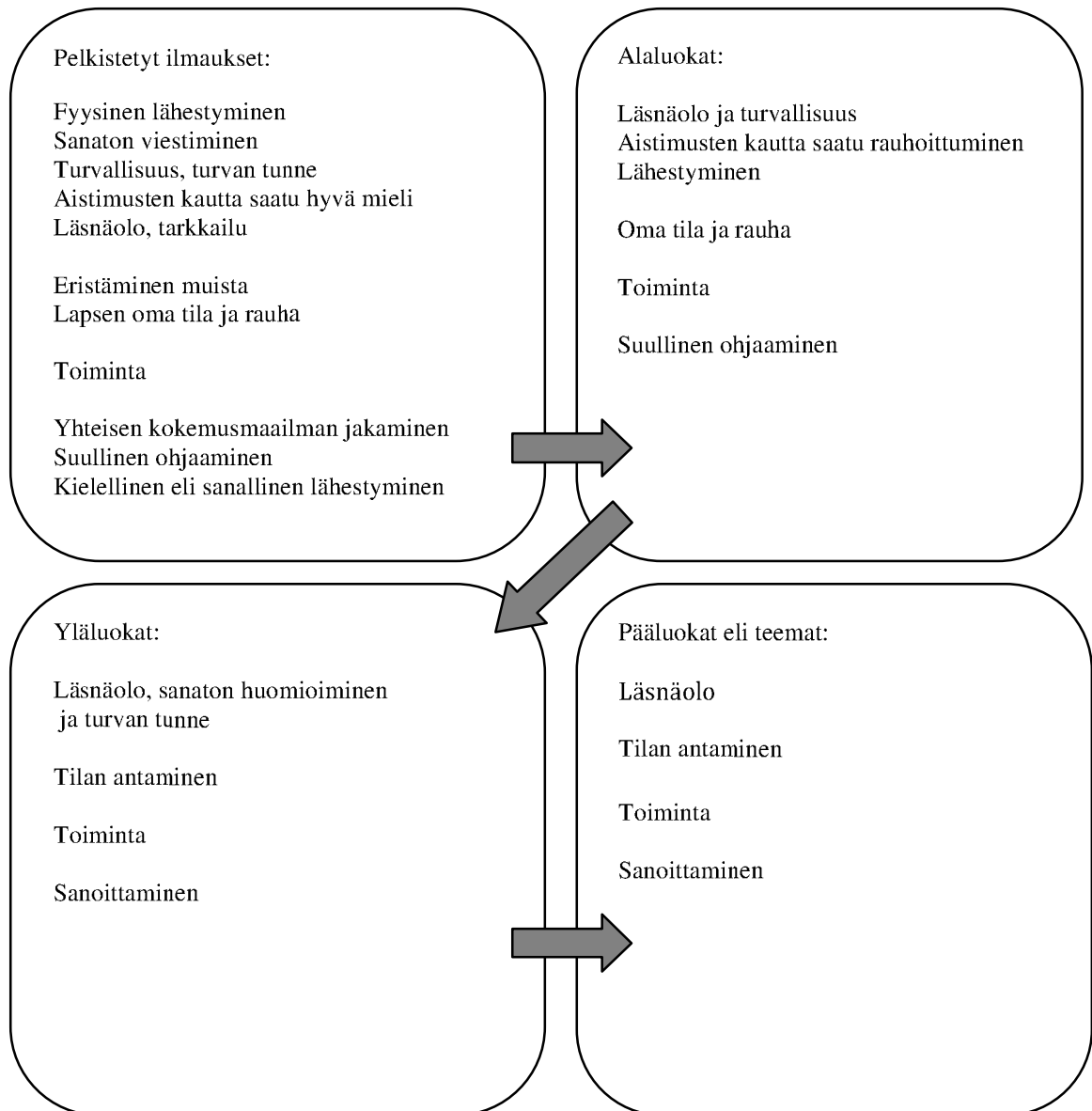
tasolle jääminen ei vielä ole tulkintaa, vaan enemmänkin vain pohjana aiheen jäsentämiselle ja hahmottamiselle. Eläytymismenetelmän ongelmallisia kysymyksiä ovat muun muassa kysymykset kirjoitettujen tarinoiden aitoudesta ja toisaalta epäilyt kirjoitustilanteiden keinotekoisuudesta. Yksi yleisimmistä epäilyistä on, tuottaako menetelmä pelkästään stereotyyppioita, jäykkiä ja korostuneita piirteitä ilmiöistä. Eskola (1998: 330) kirjoittaa, että menetelmän oletetaan tuottavan stereotyyppisiä, mutta niiden lisäksi myös poikkeuksellisia vastauksia.

Kävimme aineiston läpi lukemalla sen huolellisesti ja kirjoittamalla sen jälkeen puhtaaksi korpukseksi. Laadimme ja kirjasimme koodauksen periaatteet: nostimme korpuksesta tarinoiden ajatuskokonaisuudet analyysiyksiköksi, jotta vastaajan toimivan käytännön kokonaisuus säilyisi. Analyysiyksikkö voi olla yksittäinen sana tai lause, mutta myös lauseen osa tai ajatuskokonaisuus, joka sisältää useita lauseita. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 110.) Koodaamisella tarkoitetaan laadullisessa tutkimuksessa koodien, merkkien liittämistä tutkijan tulkinnan mukaisesti aineiston määriteltyihin tekstijaksoihin (Eskola – Suoranta 2003: 155).

Analysoimme vastaukset ristiin purkaen: sosiaalialan työntekijä analysoi terveysalan vastaukset ja toisinpäin. Näin minimoimme mahdollisuuden vastausten tulkintaan ennako-oletusten mukaan ja tutkimus sai lisää luotettavuutta. Purimme kutakin tarinaa siihen asti, että saimme vastauksen tutkimusongelmaan. Käytimme aineiston analysointiin sekä kvantifiointia että sisällönanalyysiä. Analyysissä aineisto pelkistetään eli reduoidaan, ryhmitellään eli klusteroidaan ja lopuksi abstrahoidaan eli luodaan teoreettiset käsitteet. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 108.) Pelkistimme koodaamamme alkuperäisilmaukset neljään ryhmään. (Kuvio 2.) Ensimmäiseen sisällytimme ilmaisut fyysinen lähestyminen, sanaton viestiminen, turvallisuus ja turvan tunne, aistimusten kautta saatu hyvä mieli sekä läsnäolo ja tarkkailu. Toinen ryhmä sisälsi ilmaisut eristäminen muista sekä lapsen oma tila ja rauha. Kolmas ryhmä käsitti toiminnan. Neljänteen ryhmään sisällytimme ilmaisut yhteisen kokemusmaailman jakaminen, suullinen ohjaaminen sekä kielellinen eli sanallinen lähestyminen.

Jatkoimme analyysia klusteroimalla pelkistetyt ilmaisut ala – ja yläluokkiin. Ensimmäiseen alaluokkaan ryhmittivät läsnäolo ja turvallisuus, aistimusten kautta saatu rauhoittuminen sekä lähestyminen. Toinen alaluokka muodostui omasta tilasta ja rauhasta,

kolmas toiminnasta ja neljäs suullisesta ohjaamisesta. Ensimmäisen yläluokan muodostimme läsnäolosta, sanattomasta huomioimisesta ja turvan tunteesta. Kolme muuta yläluokkaa olivat tilan antaminen, toiminta ja sanoittaminen. Lopulta abstrahoiimme yläluokat pääluokkiin eli teemoihin: läsnäolo, tilan antaminen, toiminta ja sanoittaminen. Teemoja yhdistelemällä muodostuivat toimivat käytännöt.

KUVIO 2. Sisällönanalyysin vaiheet.

8 TULOKSET

Opinnäytetyöhömmä osallistui 21 vastaajaa, jotka työskentelevät lasten neurologisessa kuntoutuksessa ja avoimessa leikkipuistotoiminnassa. Vastanneista yhdeksän oli terveysalan ja kaksitoista sosiaalian ammattilaista.

Opinnäytetyössämme etsimme vastausta kysymykseen: Millaisia käytäntöjä lasten kanssa työskentelevät sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset käyttävät kohdatessaan aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen, jotta saisivat lapseen keskusteluyhteyden?

Vastaukseksi saimme neljä erilaista pääluokkaa eli teemaa, jotka sisältyivät vastaajiemme eläytymistarinoihin aggressiivisen lapsen kohtaamisessa: läsnäolo, tilan antaminen, toiminta ja sanoittaminen. Toimivat käytännöt muodostuivat aineistosta abstrahoiduista teemoista. Koemme, että opinnäytetyössämme sana elementti kuvaa luontevimmin toimivan käytännön osaa, joten kutsumme teemoja jatkossa elementeiksi. Erottelimme elementit niiden lukumäärän mukaan, jotta näkisimme aineistossa eniten esiintyneet elementit.

Kaikissa vastauksissa koettiin läsnäolo toimivaksi elementiksi. Aineisto siis saavutti saturaatiopisteensä läsnäolon osalta. Yli puolet vastaajista koki tilan antamisen oleellisena osana käytäntöä. Lähes kolmannes vastaajista koki toiminnan ja sanoittamisen olevan merkittävä osa käytäntöä. Käytännöt saattoivat vastauksissa sisältää vain yhden elementin, kuten läsnäolo; joistakin käytännöistä löysimme kaikki neljä elementtiä. Vastaajien toimivat käytännöt muodostuivat näin ollen useimmiten elementtien yhdistelmistä.

Erottelimme toimivat käytännöt niiden esiintymiskertojen mukaan. (Liite 4, taulukko 1.) Taulukosta voi selkeästi nähdä erilaisten yhdistelmien elementit ja niiden esiintyvyyden vastauksissa. Taulukointi on kätevä tapa esitellä se aineisto, johon laadullinen analyysi perustuu. Se myös osoittaa, että aineistoa on käytetty systemaattisesti. (Alasuutari 1999: 193.) Seuraavassa vastauksessa yhdistyivät kaksi elementtiä, läsnäolo ja tilan antaminen:

Kutsun hänet sisään työpaikkani keittiöön ja tarjoan mehua yhä vihaiselle Villelle.

Kolmen erilaisen elementin (läsnäolo, tilan antaminen, toiminta) muodostama käytäntö oli esimerkiksi seuraavanlainen:

. . . yrittäisin viestittää Villelle läsnäoloni ja turvallisuuden tunteen tunkeilematta hänen olotilaansa. Antaisin hänen olla rauhassa omassa mielentilassa mutta pyrkisin varovaisella rupattelulla houkutella hänet rauhalliselle mielelle. Lasi mehua, joku mielekäs tekeminen yhdessä voi auttaa.

Kaikki neljä elementtiä löysimme seuraavasta vastauksesta:

. . . käsittelisin tilanteen mieluiten sisällä kahden kesken suojassa muiden katseilta. . . kommentoisin ääneen, että hän vaikuttaa suuttuneelta ja kysyisin, mikä häntä suuttuttaa. Samalla matkaisimme sisälle ja kohti eteistä. Jos Ville ei haluaisi puhua, antaisin hänelle aikaa ja tilaa hiljaisuudella ja hiljaisella auttamisella hankalissa asioissa (esim. vaikean oven avaaminen). Toisaalta antaisin hänen avata raskaan oven ja riisua ulkovaatteet rajusti, jotta hän voi purkaa aggressiotaan fyysisen tekemisen kautta.

Yksittäisten elementtien tarkastelun yhteydessä esitämme lisää näytepaloja eli sitaatteja. Sitaintien tarkoituksena on tarjota lukijalle aineistoa havainnollistavia esimerkkejä sekä todisteita siitä, että tutkijalla todellakin on ollut jokin aineisto, johon hän analyysinsä pohjaa. (KvaliMOTV)

8.1 Läsnäolo

Jokaisessa vastauksessa työntekijät mainitsivat läsnäolon olevan toimiva käytäntö joko yksittäisenä elementtinä tai yhtenä osana toimivaa käytäntöä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa. Läsnäolon elementtiin sisältyivät lapsen kuunteleminen ja huomiointi, fyysinen ja henkinen läsnäolo, sanaton viestintä, turvan tunne ja aistien kautta saatu hyvä mieli. Vastauksissa läsnäolo oli hiljaista lähellä oloa, sanallista tukea sekä turvan tarjoamista.

Otan Villen tunteet vastaan.

. . . jos jotain sattuu, niin mietitään yhdessä mitä tehään. Sun ei tarvi yksin selvittää, jooko?

Istun ihan rauhassa pojan luona.

Pyrin ilmaisemaan eleilläni ja ilmeilläni, että olen läsnä ja valmis kuuntelemaan mitä hänellä on kerrottavaa.

. . . haen pukeutumistilaan lasin vettä tai mehua ja istun Villen viereen penkille (lähelle).

Yrittäisin viestittää Vilelle läsnäoloni ja turvallisuuden tunteen.

8.2 Tilan antaminen

Kolmessatoista vastauksessa toimivan käytännön yhtenä elementtinä mainittiin tilan antaminen. Tilan antamisen elementtiin liittyivät eristäminen muista, fyysinen turvallisuus sekä lapsen oma tila ja rauha.

. . . tunkeilematta hänen olotilaansa. . . antaisin hänen olla rauhassa omassa mielentilassa.

Antaisin hänelle aikaa ja tilaa hiljaisuudella ja hiljaisella auttamisella.

En yritä koskea tai muutenkaan mennä liian lähelle.

Koetan ohjata Villen pois päin muista lapsista rauhallisempaan paikkaan.

. . . siirrytään vähän syrjään uteliaitten katseiden alta.

8.3 Toiminta

Yhdeksässä vastauksessa toiminta yhdessä eri elementtien kanssa oli toimiva käytäntö. Toiminnan sisällöt vaihtelivat paljon. Jotkut työntekijät saivat Villen rauhoittumaan rajussa jumpassa, nyrkkeillen tai säkkituolin hakkaamisella, toiset taas ohjasivat Villen kävelyille, puun rutistamiseen tai hanskojen heittelyyn.

Jos Ville on edelleen kierroksilla voisin yrittää tehdä jumpassa jotakin rajua esim tornien paiskaminen nurin, nyrkkeilyä, korkealle kiipeäminen

ja alas hyppääminen jne jne—mikä purkaisi vihaisen olon tekemiseen turvallisesti.

Saattaisin myös suoraan ohjata Villen säkkituolin hakkaamiseen/päällä hyppimiseen aggression purkamiseksi.

. . . ehdotan, että jatkamme vielä kävelyä. Kävellessä pyrin auttamaan Villelle parempia tapoja purkaa pahaa mieltä; Ville voi pomppia paikoillaan vihaa pois, rutistaa lujasti esimerkiksi puuta tai tehdä jotain muuta voimakkaasti fyysistä, jotta jäsentyminen omaan kehoon olisi helpompaa ja tunnesäätelyä saisi pahimman purkauksen takaa esiin.

Mennään vaikka tuonne metsän reunaan molemmat kiukuttelemaan ja heitellään hanskoja.

Mielekkään työn tekeminen, jossa Ville saattoi kokea onnistumisen tunteita ja samalla purkaa aggressiivisuuttaan, rauhoitti tilanteen muutamissa vastauksissa.

Annan Villelle tehtävän jonka hän osaa hoitaa hyvin.

. . . antaisin hänen avata raskaan oven ja riisua ulkovaatteet rajustikin, jotta hän voi purkaa aggressiotaan fyysisen tekemisen kautta.

Sanon Villelle, että kuule, koska hän on aika näppärä poika, tulisiko hän avukseni yhdessä asiassa. Matkalla keksin jonkun varastosta haettavan (tai korjattavan ongelman), auttaa nostelemaan jotain tms.

8.4 Sanoittaminen

Kahdeksan vastausta sisälsi sanoittamisen yhtenä elementtinä toimivaa käytäntöä. Sanoittaminen sisälsi suullisen ohjaamisen ja sanallisen lähestymisen, tunteiden nimeämisen ja yhteisen kokemusmaailman jakamisen.

”haluatko puhua siitä, miksi oot vihainen?”

Kommentoisin ääneen, että hän vaikuttaa suuttuneelta ja kysyisin, mikä häntä suuttuttaa.

. . . annan palautetta että miten hyvä että hän jaksoi/uskalsi/tahtoi tulla vaikka selvästi hänellä on paha olo.

. . . antaisin tunteille eri nimivaihtoehtoja.

On hyvä "sanottaa" Villen tunnetilaa, jotta hän tulee tietoiseksi ja huomaa myös itse kiihtymyksen ja sen aiheuttaman reaktion itsessään.

. . . pyrin ilmaisemaan Villelle, että tunteiden ilmaisu ja tunteminen on sallittua, mutta ilmaisussa tulee olla satuttamatta itseä tai muita.

sitten voisin ulkoistaen/ilmiönä sanoa jotain seuraavaa: joskus kun on jostain paha olla/tai on pettynyt/jotain ikävää sanonut tai itse on toiminut erilailla kun olisi halunnut sitä on melkein kuin sekaisin ja käyttäytyy kummasti. Silloin mieli ja keho kertovat tunteista ja paha olo purkautuu tekoina.

. . . minuakin harmittaa tänään tosi paljon jotkut asiat, eli meitä molempia kiukututtaa.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tuloksiksi saimme neljä pääluokkaa eli elementtiä, jotka muodostivat toimivat käytännöt. Elementit olivat läsnäolo, tilan antaminen, toiminta ja sanoittaminen. Teemme tulkintaa näistä elementeistä peilaten niitä sensorisen integraation teoriaan ja temperamenttiteoriaan, sekä tarkastelemme yhtymäkohtia jo olemassa olevaan teoreettiseen tietoon ja kirjallisuuteen aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa.

Vastauksissa läsnäolo oli hiljaista lähellä oloa, sanallista tukea sekä turvan tarjoamista. Läsnäoloksi tulkitsimme myös huomaamattoman lähellä olemisen, tilanteen tarkkailun ja valmiuden tulla avuksi. Joissakin tarinoissa Villen rauhoittuminen onnistui aikuisen läsnäololla ja lasillisella mehua. Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi hakee aikuisesta turvallista vastuun kantajaa. Aikuinen voi osoittaa puheellaan ja teoillaan tietävänsä ja pärjäävänsä. Tällöin lapsi voi rauhoittua. (Cacciatore 2009: 40.)

Keltikangas-Järvisen (1994: 168) mukaan lapselle syntyy turvallisuuden tunne, kun vierellä on aikuinen, joka kestää hänen uhmansa antamatta periksi. Turvallinen aikuinen on valmis auttamaan lapsen tilanteen yli, kun tämän omat taidot eivät riitä. Eräs leikki-puiston työntekijä käytti yhtenä läsnäolon ilmauksena rauhoittavaa kosketusta, kuten käden laskemista olkapäälle. Tällainen läsnäolon ilmaisu puuttui neurologisen kuntoutuksen vastauksista lähes kokonaan. Päätelimme tämän johtuvan neurologisen kuntoutuksen toiminnan taustalla mahdollisesti olevasta sensorisen integraation teorian tiedosta. Kyseisen teorian mukaan lapsi reagoi tuntoaistimuksiin yliherkästi, jos hermosto ei vaimenna aistimuksia riittävästi. Lapsen kokemat tuntoaistimukset voivat saada aikaan

valtavia reaktioita hermostossa ja aiheuttavat kielteisiä tunteita ja käyttäytymistä. (Ayres 2008: 178 – 179.)

Vastauksissa tilan antaminen merkitsi Villen rajojen kunnioittamista henkisesti, kuten odottamalla hänen aloitettua toiminnoissa ja puhumisessa. Ville sai rauhassa koota itseään ja ajatuksiaan. Tilan antaminen oli myös fyysistä, jolloin aikuinen ei mennyt liian lähelle, mikäli Ville sitä viestitti. Ayres (2008: 249 - 250) toteaa, että lapsi tuntee olonsa tarpeeksi huonoksi jo siksi, että hän menettää malttinsa eikä hallitse omaa käyttötään. Mahdollinen rangaistus vain pahentaa syyllisyyden ja häpeän tunnetta. Negatiivisen palautteen sijaan lapsi tarvitsee jotakin, joka auttaa häntä saavuttamaan malttinsa. Stressitilanteesta rauhalliseen paikkaan siirtyminen auttaa enemmän kuin mikään muu.

Myös Keltikangas-Järvinen (1994: 167- 171) kirjoittaa, että lapsi voidaan erottaa kaikesta sellaisesta, mikä voisi ylläpitää ei-toivottua käyttäytymistä. Tarkoituksena on lähettää lapsi hetkeksi rauhoittumaan paikkaan, jossa mikään ei vahvista hänen häiriökäyttäytymistään ja missä lapsella on aikaa rauhoittua ja ajatella. Lapsen täytyy kuitenkin tuntea, että aikuinen on valmiina tarjoamaan apua sekä vahvistamaan ja tukemaan kaikkia itsekontrollin yrityksiä. Vastauksissa aikuiset tilaa antaessaan ohjasivat Villen syrjään muista lapsista ja jäivät tilanteen mukaan istumaan lähelle.

Aineistosta kävi ilmi, että neurologisen kuntoutuksen ammattilaiset käyttivät leikkipuis-tohenkilöstöön verrattuna enemmän toiminnallisia menetelmiä lapsen kohtaamisessa. Nähdäksemme tämä johtuu ammatillisen koulutuksen sisällöstä, johon kuuluu enemmän toiminnallisia menetelmiä verrattuna sosiaalialan koulutuksiin. Kuntoutustilat ja leikkipuistot ovat toiminnan kannalta myös varusteltu erityyppisin laittein. Toiminta koettiin hyvänä käytännön elementtinä, koska tarkoituksenmukainen toiminta auttaa lasta jäsentämään aivonsa ja kehonsa. (Ayres 2008: 42 – 43.) Poijulan (2007: 209) mielestä toiminta ja tekeminen auttavat lasta joko rauhoittamaan tai aktivoimaan reaktiotasoaan ja suuntaamaan huomion hyödylliseen. Tavoitteena on suunnata energia ja keskittyä, sekä palauttaa vähitellen hallinnan ja omanarvon tunnetta. Toimintojen tulisi olla lapsen sen hetkisen suoriutumiskyvyn mukaisia, vaihdellen yksinkertaisista monimutkaisiin. Aggressiivisen käyttäytymisen varsinaiseen syyhyn voi tämän jälkeen syventyä läsnäololla ja kuuntelemisella. Vastauksissa Villelle tarjottu toiminta oli usein sekä rajua aggression

purkua että johonkin hyödylliseen suuntautuvaa. Joissakin vastauksissa työntekijä osallistui toimintaan Villen mukana tarjoten näin myös läsnäoloaan.

Sanoittamisen kautta työntekijät pyrkivät ymmärryksen osoittamiseen eli empatiaan, joka on hyvän kommunikaation lähtökohta. Vastauksista voi päätellä, että lapsen tunteiden sanoittaminen nähtiin tärkeänä kohtaamisen osana. Tunteiden sanoittaminen voi pitkällä tähtäimellä kehittää lasten tunnetaitoja itsensä ja toisten ihmisten ymmärtämisessä. Keltikangas-Järvisen (1994: 68 - 69) mukaan aikuinen voi auttaa lasta rakentamaan minäkuvaansa auttamalla tätä nimeämään tunteitaan. Lapsen tietoisuus omista reaktioistaan kasvaa. Myös ymmärrys koetun tunteen ja sen ilmauksen välisestä yhteydestä lisääntyy. Vasta kun tunteet on tunnistettu ja nimetty, niistä on mahdollista puhua. Tämä tapahtuu usein sen jälkeen, kun varsinainen tunnekuuhu on mennyt ohi. Kun ihminen todella havaitsee, tunnistaa ja nimeää tunteensa, tulee käytöksenkin kontrolli helpommaksi. (Keltikangas-Järvinen 2008: 219.)

Aikuisen tulisi antaa lapselle mahdollisuus työstää itse tunteitaan. Tunteet ovat vasta tunteita, eivät vielä tekoja. Lapsi tarvitsee aikuiselta mallin, miten hankaliakin tunteita saa tuntea ja niiden kanssa voi toimia mielekkäästi. Aikuinen ei pelkää lapsen aggressiivisia tunteita, vaan asettaa rajat estämään tarvittaessa lasta tekemästä itselleen tai toisille vahinkoa. (Cacciatore 2009: 7 – 10.) Vastauksissa työntekijät ottivat Villen tunteet vastaan elämään kuuluvina ja sallittuina asioina. Tunteet ja teot erotettiin selkeästi toisistaan ja puhumisen tärkeyttä tuotiin esiin. Eräässä vastauksessa kiukun tunteen jakaminen sai Villen rauhoittumaan ja kenties ymmärtämään, että jokainen tuntee joskus samanlaisia tunteita, aikuisetkin.

Opinnäytetyössämme halusimme löytää käytäntöjä, joiden avulla me aikuiset ja kasvatustajat voisimme olla lasten ohjaajina ja oppaina aggressiivisissa kohtaamisissa. Jokainen lapsi on kuitenkin yksilö eikä kaikkiin tilanteisiin sopivia yleisohjeita ole. Jokainen tilanne vaatii harkintaa, lapsen yksilöllisyyden tuntemista ja huomioonottamista. (Keltikangas-Järvinen 1994: 139.)

Tuloksista päättelimme, että sekä avoimen leikkipuistotoiminnan että neurologisen kuntoutuksen työntekijät olivat löytäneet käytäntöjä, joiden avulla aggressiivisesti käyttäytyviin lapsiin voidaan saada keskusteluyhteys. Käytännöt ovat toimivia, mutta vaativat

tilannekohtaista luovuutta ja harkintaa sekä toisinaan myös etukäteistietoa lapsen erityispiirteistä. Käytännöillä voi kuitenkin olla positiivista vaikutusta lapsen tunteiden hallintaan ja käyttäytymisen rakentavaan kehitykseen. Keltikangas-Järvisen (2008: 72) mukaan persoonallisuus muodostuu kasvatuksen ja ympäristön vaikutuksen tuloksena; mistä tahansa temperamentista saadaan näin ollen sosiaalinen ja sopeutuva persoona. Samoin Pulkkinen (2002: 74) painottaa hoidon ja kasvatuksen merkitystä persoonallisuuden kehittymiseen. Sensorisen integraation teorian näkökulmasta kasvatuksen tulisi olla tehokasta ja sen pitäisi auttaa aivoja jäsentymään, eikä johtaa niitä jäsentymättömään tilaan. Sen vuoksi kasvattajien on toimittava tietoisesti ja johdonmukaisesti sekä tunnistettava oman toimintansa vaikutus lapsen hermoston toimintaan. (Ayres 2008: 250.)

Opinnäytetyömme tulosten pohjalta voimme päätellä, että vastaajilla oli tietotaitoa, joka pohjautui jo olemassa oleviin teoreettisiin käsitteisiin. Aineistosta nostamamme elementit voidaan näin todeta teoreettisesti luotettaviksi. Tulokset kertovat, mitä elementtejä tarkoituksenmukaisesti yhdistelemällä käytännöstä tulee toimiva. Vastaajat käyttivät elementtejä luovasti, kokeilivat erilaisia yhdistelmiä ja saivat toimivia käytäntöjä. Niiden avulla Villeen oli mahdollista saada keskusteluyhteys. Saimme näin tutkimuskysymykseemme vastauksen.

10 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyössämme eettisyyden vaatimukset liittyvät erityisesti aineiston hankintaan ja sen käyttöön. Varmistimme aluksi, että opinnäytetyöhömmme valitsemiemme organisaatioiden johtajat suhtautuivat myönteisesti työhömmme ja antoivat aineiston hankintaan tarvittavat tutkimusluvut. Koska haluamme varmistaa vastaajien anonymiteetin, emme liitä raporttiin kopioita tutkimusluvista, joista voisi paljastua vastaajien työpaikat.

Jokaiselle tutkimukseen osallistuvalla pitää antaa riittävästi informaatiota tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta. Osallistujan tulee olla kykenevä ymmärtämään tämä informaatio ja tekemään rationaalisia arviointeja. Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta on myös korostettava. (Eskola – Suoranta 2003: 56; Hirsjärvi ym. 2005: 26 – 27.)

Aineistoa hankkiessamme veimme informaatiokirjeen sekä suostumuslomakkeen tutkimukseen osallistujille. Tilaisuuden alussa informoimme suullisesti osallistujia opinnäytetyömme eettisistä kysymyksistä, kuten vapaaehtoisuudesta ja anonymitteetistä. Näin varmistimme, että jokaisella on riittävästi tietoa ja mahdollisuus lisäkysymyksiin.

Tietoja hankittaessa on luvattava anonymitteetin säilyminen. Kun tuloksia julkistetaan, on huolehdittava siitä, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu (Eskola – Suoranta 2003: 57). Anonymitteetin pyrimme varmistamaan aineiston ristiin purkamisella. Näin minimoimme myös mahdollisuuden vastausten tulkintaan ennakko-oletusten mukaan ja tutkimus sai lisää luotettavuutta. Tuloksista lukijan on mahdotonta tunnistaa yksittäistä vastaajaa. Opinnäytetyömme valmistuttua hävitämme aineiston, minkä lupasimme myös informaatiokirjeessä.

Jokaisella on omaan tekstiinsä nähden copyright-oikeus. Se merkitsee sitä, että kun tekstiä lainataan, lainaus osoitetaan asianmukaisin lähdemerkinnöin (Hirsjärvi ym. 2005: 27). Olemme merkinneet kaikki lainaamamme tekstit asianmukaisesti ja mahdollisimman huolellisesti.

Laadullisessa tutkimuksessa pääasiällisin luotettavuuden kriteeri ja keskeisin tutkimusväline on tutkija itse. Tästä näkökulmasta katsottuna luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola – Suoranta 2003: 210.) Tutkimustekstissä olisi pyrittävä kertomaan mahdollisimman tarkasti tutkimuksen toteuttamisen kaikista vaiheista. (Eskola - Suoranta 2003: 213; Hirsjärvi ym. 2005: 217.) Opinnäytetyössämme olemme kuvanneet työn eri vaiheet mahdollisimman tarkasti. Tekstissä kuvaamme kattavasti tutkimusongelman tavoitteet, työelämälähtöisyyden ja tutkimusmenetelmät. Olemme teoreettisesti perustellen kirjoittaneet työmme toteutuksen, tulokset ja johtopäätökset.

Luotettavuutta lisää validius, joka tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata (Hirsjärvi ym.2005: 216). Työmme tuloksista voimme päätellä, että opinnäytetyömme sisälsi validiteettiin eli pätevyyteen ja reliabiliteettiin eli luotettavuuteen liittyviä elementtejä. Aineiston tulkinnan sanotaan olevan luotettava silloin, kun se ei sisällä ristiriitaisuuksia (Eskola-Suoranta 2003: 213). Luotettavuuden elementtejä työssämme olivat myös kehyskertomuksen esitestaaminen,

menetelmien ja kohderyhmän tarkoituksenmukainen valinta sekä sitaattien käyttö tuloksissa.

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan tutkimuksen validiutta tarkentaa käyttämällä tutkimuksessa useita menetelmiä, teorioita ja tutkijoita. Tämän kaltaisesta yhteiskäytöstä käytetään termiä triangulaatio. (Hirsjärvi ym. 2005: 218.) Opinnäytetyössämme triangulaatio toteutui tutkimusmenetelmien, teorioiden ja tutkijoiden määrän osalta.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustulosten siirrettävyys on mahdollista tietyin ehdoin, vaikka yleisesti katsotaankin, etteivät yleistyksyet ole sosiaalisen todellisuuden monimuotoisuudesta johtuen mahdollisia. (Eskola-Suoranta 2003: 211 - 212). Opinnäytetyössämme siirrettävyys mahdollistuu, koska toimivia käytäntöjä voidaan käyttää erilaisissa olosuhteissa tai tilanteissa ja ne pohjautuvat tutkittuun tietoon.

11 POHDINTA

Opinnäytetyössämme keräsimme toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa. Kohderyhmänä olivat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, jotka työskentelevät avoimessa leikkipuistotoiminnassa ja lasten neurologisen kuntoutuksen parissa. Olimme molemmat työssämme usein joutuneet tilanteeseen, jossa lapsi käyttäytyy aggressiivisesti. Näissä tilanteissa olimme auttamisen halun lisäksi kokeneet neuvottomuutta ja keinottomuutta auttaa. Halusimme kerätä toimintoja, joiden avulla lapseen saisi keskusteluyhteyden ja tätä kautta lapsi saisi tunnetilansa hallintaan ja tilanne ratkeaisi sekä lapsen että ympäristön kannalta suotuisasti.

Mietimme aluksi, miltä teoriapohjalta lähdemme avaamaan aggressiivisuutta. Käsitteen avaamisen ja tarkastelun jälkeen huomasimme aggressiivisuuden määritelmän olevan hyvin moniulotteinen. Päädyimme rajaamaan opinnäytetyömme käsittelemään aggressiivisuuden ulospäin suuntautuvaa häiriökäyttäytymistä. Tämä on yleensä se aggressiivisuuden tyyppi, jonka ympäristö havaitsee ensimmäisenä.

Aggressiivisen käyttäytymisen taustatekijöitä kävimme laajasti läpi, ennen kuin päädyimme sensorisen integraation häiriöön ja temperamenttiin. Koska toinen meistä työ-

kentelee lasten kuntoutuksen parissa, tuntui järkevältä ottaa fysiologiset eli biologiset taustatekijät huomioon. Temperamentin valitsimme toiseksi taustatekijäksi ajatellen, että siinä on psykologinen näkökulma. Opinnäytetyömme aikana opimme, että temperamentti luetaan myös ihmisen biologisiin käyttäytymisen taustatekijöihin, koska siinä on kyse ihmisen aivotoiminnasta. Temperamentti on myös osa jokaista ihmistä, joten sen eri piirteiden tiedostaminen on ihmistyössä hyödyllistä.

Opinnäytetyöprosessin alusta alkaen ajattelimme, että peruskoulutuksiemme poikkeusteellisyys tuo lisäarvoa työllemme. Toinen on koulutukseltaan sosiaalikasvattaja ja toinen lasten neurologiaan erikoistunut fysioterapeutti. Halusimme olla kehittämässä jotain uutta molemmille osaamisalueille. Halusimme myös, että ammattilaiset muistaisivat kohdata lapsen psykofyysissosiaalisena kokonaisuutena.

Fysioterapeutti tuo osaamistaan lasten kuntoutuksen puolelta. Mitä tapahtuu, jos hermosto ei toimi toivotulla tavalla? Sosiaalikasvattaja taas puolestaan tuntee lapsen sosiaalisen käyttäytymisen piirteitä ja siihen liittyviä haasteita. Halusimme säilyttää työsämme innovoivan otteen koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tavoitteenamme oli olla mahdollisimman ennakkoluulottomia ja avoimia eri ammattialojen käytännöille.

Johdannossa esiintuomamme Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009 - 2012 peräänkuuluttaa eri hallintokuntien rajat ylittävää yhteistyötä ja varhaista tukea lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Olimme innoissamme tällaisesta suunnitelmasta, koska se tuntui tavallaan antavan luvan opinnäytetyömme kaltaiselle tutkimustyölle. Olimmehan tarttumassa kahden eri hallintokunnan työntekijöiden käytäntöihin. Emme vertaillaksemme, vaan kerätäksemme toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttävän lapsen kohtaamiseen. Johtopäätöksissä vertailua tuli kuitenkin tehtyä jonkin verran, koska eroavaisuudet ammattialojen välillä näyttäytyivät joissain vastauksissa niin selkeinä. Johtopäätöksissä toimimme myös esille eroavaisuuksien mahdolliset syyt.

Kokko - Pulkkinen Lapsesta aikuiseksi-tutkimuksen (2000) yhteydessä esitelty sopeutumattomuuden kehä kuvaa, miten lapsuuden aggressiivinen käyttäytyminen voi pahimmillaan aiheuttaa aikuisiässä yhteiskunnasta syrjäytymisen. Halusimme opinnäytetyömme avulla löytää ennaltaehkäiseviä käytäntöjä, jotta työntekijöiden toiminta-

alueella olevat lapset voisivat saada tukea aggressiivisen käyttäytymisensä hallintaan ja siten syrjäytymisen uhka vähenisi.

Opinnäytetyömme alussa pohdimme, miten paljon eri alojen erityisosaaminen tulee näkymään vastauksissa. Onko esimerkiksi leikkipuistohenkilöstön käytännöissä huomioitu lapsen neurologiset tai fysiologiset ongelmat, jotka voivat olla merkityksellisiä käytäntöjen toimivuudessa? Tästä näkökulmasta katsottuna avoimen leikkipuistotoiminnan haasteena on se, ettei toimintaan osallistuminen edellytä ilmoittautumista tai lapsen taustatietoja. Tällöin on vaikeaa tietää lapsen mahdollisista neurologisista tai fysiologisista ongelmista; ne ilmenevät odottamatta.

Avoimeen leikkipuistotoimintaan osallistuu säännöllisesti myös erityiskoulujen tai -luokkien lapsia, joilla voi olla monenlaisia haasteita sosiaalisessa ja tunne-elämässään. Vanhemmat ilmoittavat nämä lapset avoimeen toimintaan, koska muutakaan koulupäivän jälkeistä iltapäiväpaikkaa ei ole ollut tarjolla. Tämä luo toisinaan haastavia tilanteita, koska kyseiset lapset ovat aivan uudenaikaisessa toimintaympäristössä verrattuna erityisluokan tarkkaan räätälöityyn toimintaan ja opetukseen, pieneen ryhmäkokoon ja riittävään aikuiskontaktiin. Toimivat käytännöt ovat varsinkin henkilöstömäärältään pienten tiimien puistoissa tarpeellisia, jotta haastavat tilanteet voidaan saada mahdollisimman nopeasti hallintaan ja ryhmätoiminta jatkumaan turvallisena.

Toisaalta kuntoutuksen puolen haasteena on selvittää, miten lapsi käyttäytyy hänen sosiaalisessa ympäristössään. Kuntoutustilanteet toteutuvat suurelta osin erillisissä kuntoutukseen osoitetussa tilassa kahden kesken. Useimmiten lapsi tulee suoraan ryhmätoiminnasta ja tällä voi olla vaikutuksensa lapsen tunteiden hallintaan ja käyttäytymiseen. Lapsi voi toimia rauhallisessa kahdenkeskisessä tilanteessa täysin erilailla kuin ryhmätilanteessa ja näin useimmiten tapahtuukin.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut todella mielenkiintoinen ja haasteellinen prosessi. Siihen on sisältynyt ylä- ja alamäkiä, jotka varmasti ovat kasvattaneet meitä sekä opiskelijoina että työntekijöinä. Ihmisinä. Eri hallintokunnan ja ammattialan toimintoihin ja teorioihin tutustuminen on lisännyt tietoutta sekä kiinnostusta ottaa asioista enemmän selvää. Koemme, että ennakkoluulomme ovat hälvenneet ja avarakatseisuutta on tullut lisää.

Välillä on ollut haastavaa löytää yhteistä työskentelyaikaa. Perhe-elämä ja työ vaativat ison osan ajasta ja jaksamisesta. Toisaalta niistä molemmista on ollut myös hyötyä opinnäytetyön tekemisessä ja pohdinnoissa; aikuisopiskelijana monia asioita voi peilata elettyyn elämään ja ymmärrys on kasvanut. Toimivien käytäntöjen kerääminen ja analysointi on tukenut myös omaa osaamista työmaailmassa. Kumpikin meistä on alkanut työssään pohtia aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamista ja myös luovasti toteuttaa opinnäytetyön tuloksina syntyneitä toimivia käytäntöjä.

Toivomme, että mahdollisimman moni sosiaali- ja terveystieteiden ammattilainen saa opinnäytetyömme kautta tietoa ja keinoja omaan työhönsä, tai vahvistusta jo tekemälleen työlle. Julkistamme työmme sekä lehtiartikkelin että suullisen esityksen kautta. Toivomme, että työmme herättää ammattilaiset pohtimaan tarkemmin moniammatillisen näkökulman merkittävyyttä sekä asiakkaita moninaisina kokonaisuuksina. Olisi mielenkiintoista tietää minkälaisia olisivat toimivat käytännöt, jos opinnäytetyö käsittelesikin aggressiivisuutta sisäänpäin suuntautuneena häiriökäyttäytymisenä. Kuinka hyvin aggressiivisuus tällöin huomattaisiin ja miten lasta siinä tuettaisiin?

Toinen mielenkiintoinen tutkimisen kohde olisi opettajien ja erityisopettajien toimivat käytännöt aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa. Yhtenäisten toimivien käytäntöjen laajentaminen myös laajemmalti eri hallintokuntiin olisi mielestämme tavoittelemisen arvoinen lapsiin kohdistuvan kokonaisvaltaisen kasvatuksen apuväline. Työntekijöiden yhteneväiset ja systemaattiset käytännöt sekä ryhmä- että yksilötilanteissa auttavat lasta tunteiden hallinnan oppimisessa. Tämä tukee lapsen turvallista kasvua ja kehitystä lasta vahvistavaan suuntaan ja ennakoii sopeutumista yhteiskuntaan.

Jokainen lapsi on erilainen. Jokainen tilanne vaatii johdonmukaista ja tarkoitukseen sopivaa käytäntöä, ei kaavoihin kangistunutta tapaa toimia. Jokainen kohtaaminen vaatii näin ollen luovaa otetta teoriapohjaiseen tietoon. Mielestämme juuri tämä on ihmistyöhön kiinteästi liittyvää innovatiivista toimintaa.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 1999: Laadullinen tutkimus. 3., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Ayres, A. Jean 2008: Aistimusten aallokossa. Sensorisen integraation häiriö ja terapia. Uudistettu laitos. Tapola, Lari (suom.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Cacciatore, Raisa 2009: Kapinakirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – koululaisesta aikuiseksi. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.
- Chess, Stella – Thomas, Alexander – Birch, Herbert G. 1968: Lapsi yksilönä. Oslamo, Anja (suom.). Helsinki: Tammi.
- Eskola, Jari 1997: Eläytymismenetelmäopas. Tampere: TAJU.
- Eskola, Jari 1998: Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Tampere: TAJU.
- Eskola, Jari - Suoranta, Juha 2003: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari 2007: Eläytymismenetelmän autuus ja kurjuus. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. 2., korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 71 – 86.
- Furman, Ben 2003: Muksuoppi, ratkaisun avaimet lasten ongelmiin. 2. painos. Helsinki: Tammi.
- Goldstein, Arnold P – Glick, Barry – Gibbs, John C. 2009: Aggression Replacement Training. Ryhmäharjoitusmenetelmä aggressiivisesti käyttäytyville nuorille. 2., uudistettu painos. Röning, Tiina – Reiman, Suvī – Reiman, Outi (suom.). Helsinki: Suomen ART ry.
- Helsingin kaupunki 2009: Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009 – 2012. Tiivistelmä kaupunginvaltuuston hyvinvointisuunnitelmasta 4.11.2009.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2005: Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.
- Jyväskylän yliopisto. Sosioemotionaalisen käyttäytymisen viitekehys. Verkkodokumentti. <<https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/psykologia/tutkimus/laku/viitekehys>>. Luettu 2.6.2010
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 1994: Aggressiivinen lapsi. Miten ohjata lapsen persoonallisuuden kehitystä. 4. painos. Helsinki: Otava.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2004: Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2006: Temperamentti ja koulumenestys. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2008: Tunne itsesi, suomalainen. 7. painos. Helsinki: WSOY.

- Kerola, Kyllikki - Sipilä, Anna-Kaisa 2007: Haastava käyttäytyminen: syitä, muutoksen mahdollisuuksia. Oulu: Kalevaprint.
- Kokko, Katja - Pulkkinen, Lea 2000: Aggression in childhood and long-term unemployment in adulthood: A cycle of maladaptation and some protective factors. *Developmental Psychology* 36/2000, No.4: 463 - 472. *Prevention & Treatment* 3/2000. Verkkodokumentti. <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030032a.html>>. Luettu 19.6.2010
- Kuorelahti, Matti 1998: Käyttäytymisen ongelmat ja niiden luokittelu. Teoksessa Ladonlahti, Tarja - Naukkarinen, Aimo – Vehmas, Simo (toim.): Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Jyväskylä: Atena - kustannus. 123 – 135.
- KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen Tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen Tietoarkisto. Verkkodokumentti. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_5.html>. Luettu 28.5.2010
- Opinnäytetyöpakki. Kajaanin Ammattikorkeakoulu. Verkkodokumentti. <<http://193.167.122.14/Opari/ontTukiTutkimusotteet.aspx>>. Luettu 12.9.2010.
- Pojjula, Soili 2007: Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.
- Posti, Paula 2009: Kun lapsi lyö. *Lapsen Maailma* 11/2009: 34 - 35.
- Pulkkinen, Lea 2002: Mukavaa yhdessä, sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, Christina 2005: Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sinkkonen, Jari 1997: Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä. 6. painos. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.
- Sinkkonen, Jari 2008: Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. 2. painos. Helsinki: WSOY.
- SITY. Sensorisen integraation teoria. Sensorisen Integraation Terapian Yhdistys ry. Verkkodokumentti. <<http://www.sity.fi/si-teoria.html>>. Luettu 22.3.2010.
- Stock Kranowitz, Carol 2003: Tahatonta tohellusta, sensorisen integraation häiriö lapsen arkielämässä. Tapola, Lari (suom.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tohtori.fi. Lääkärikirja. Verkkodokumentti. <<http://www.tohtori.fi/?page=4069997&search=aggressiivisuus>>. Luettu 2.6.2010.
- Tuomi, Jouni - Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Viemerö, Vappu 2006: Aggressio ja aggressiivisuus. *Tieteessä tapahtuu* 3/2006: 18 - 22. Verkkodokumentti. <<http://www.tieteessatapahtuu.fi/0306/viemero0306.pdf>>. Luettu 23.10.2009

Virtanen, Terhi 1996: Lapsuuden käyttäytymisongelmat ja aikuisiän psyykkiset vaikeudet. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja.

Webster-Stratton, Carolyn 2006: Ihmeelliset vuodet. Ongelmanratkaisupuokas 2-8-vuotiaiden lasten vanhemmille. 12., tarkistettu painos. Valentine, Riikka (suom.). Helsinki: Profami Oy.

INFORMAATIOKIRJE TUTKIMUKSEEN OSALLISTUVALLE

TOIMIVIA KÄYTÄNTÖJÄ AGGRESSIIVISESTI KÄYTTÄYTYVÄN LAPSEN KOHTAAMISESSA - tutkimus on sosionomi (AMK) – opiskelijoiden Anna Seppäsen ja Sanna Laineen opinnäytetyö. Metropoliasa toteutettava aikuisopiskelu on työn ohella suoritettava 1,5 vuoden mittainen monimuoto-opiskelu ja valmistumisajankohta on joulukuussa 2010.

Tutkimuksen avulla haemme sosiaali- ja terveystoimen ammattilaisten toimivia käytäntöjä aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa. Pitkittäistutkimuksessa Lapselta aikuiseksi (Kokko & Pulkkinen 2000) on havaittu, että (8-vuotiaan) aggressiivisuus voi johtaa niin sanottuun sopeutumattomuuden kehään. Lapsen aggressiivinen käyttäytyminen on riskitekijä sille, että lapsella esiintyy varhaisnuoruudessa koulusopeutumattomuutta ja myöhemmin alkoholin ongelmakäyttöä, ammatillisten vaihtoehtojen puutetta ja lopulta pitkäaikaistyöttömyyttä. Toisaalta tulokset osoittivat sitä, että jos hyvin aggressiivisilla lapsilla oli edes joitakin rakentavan käyttäytymisen taitoja, riski pitkäaikaistyöttömyyteen väheni 40 %:sta lähes nollaan.

Työssämme haemme käytäntöjä, joilla lapsen aggressiivisen käyttäytymisen voisi ohjata rakentavan käyttäytymisen ja itsehallinnan suuntaan.

Keräämme käytäntöjä kertaluonteisesti eläytymismenetelmän avulla, vastaukset ovat anonymoita eikä kenenkään henkilötietoja tutkimuksessa kysytä. Vastauksia tulemme siteeraamaan tutkimuksessa, mutta anonymiteetti säilyy. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen tuhoamme vastaukset.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja osallistujalla on milloin tahansa oikeus peruuttaa suostumus tutkimukseen tai keskeyttää tutkimukseen osallistuminen. Eläytymismenetelmä on kirjallinen metodi, jossa vastaaja eläytyy annettuun tarinaan ja jatkaa sitä kirjoittamalla omien kokemustensa tai mielikuviansa mukaan. Aikaa vastaamiseen menee maksimissaan 30 minuuttia; tutkija on henkilökohtaisesti läsnä antaen tarvittaessa suullista ohjausta.

Tutkimukseen on tarkoituksen mukaisesti haettu vastaajia sekä leikkipuistojen että lasten kanssa työskentelevien terveydenhuoltoalan kuntoutuksen henkilöstön parista, tutkimuksen tekijöiden omilta työaloilta. Tutkimukseen osallistumisen hyötynä nähdään toimivien työvälineiden löytyminen aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisessa. Vastaajat saavat halutessaan loppuraportin tutkimuksesta.

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISEEN

Tutkimuksen nimi:

TOIMIVIA KÄYTÄNTÖJÄ AGGRESSIIVISESTI KÄYTTÄYTYVÄN LAPSEN KOHTAAMISESSA

Tutkimuksen toteuttajat:

Anna Seppänen ja Sanna Laine

Sosionomi (AMK)-opiskelijat Metropolia Ammattikorkeakoulusta

Tutkimukseen osallistujan nimi _____

Yhteyshenkilöt, joilta tutkimuksen osallistujat voivat tarvittaessa pyytää lisätietoja tutkimuksesta: Anna Seppänen p. xxxxx, Sanna Laine p. xxxxx

Suostun osallistumaan yllä mainittuun tutkimukseen ja siinä tarvittavien tietojen keräämiseen. Suostumus on annettu vapaaehtoisesti. Minulle on ennen suostumustani annettu tutkimuksesta informaatiota suostumuslomakkeen liitteenä olevalla informaatiokirjeellä, johon olen tutustunut. Annettu informaatio sisältää selvityksen tutkimuksen tarkoituksesta. Voin milloin tahansa peruuttaa tämän suostumuksen ilmoittamalla peruutuksesta tutkimuksen toteuttajalle.

Paikka ja aika

Suostumuksen antajan allekirjoitus
(nimen selvennys)

Paikka ja aika

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus
(nimen selvennys)

Tutkimukseen osallistuvalla on annettu tutkimusta koskeva informaatiokirje, johon tutkimukseen osallistujalla on ennen suostumuksen antamista ollut mahdollisuus tutustua

Lomake allekirjoitetaan kahtena kappaleena, joista yksi on suostumuksen vastaanottajalle ja yksi suostumuksen antajalle.

KEHYSKERTOMUS

"Ville kävelee pihalla, hän on tulossa koulusta työpaikallesi. Huomaat ikkunasta, kuinka kiihtyneeltä Ville vaikuttaa: hän potkii edestään kaikkea mahdollista, huutaa, nauraa ja kiroilee lähistöllä käveleville koululaisille. Asento on uhkaava ja jännittynyt, reppu ja hanskat lentelevät. Menet pihalle Villeä vastaan."

Eläydy tarinaan ja kirjoita miten autat Villeä saamaan tunteensa hallintaan, niin että saat luotua häneen keskusteluyhteyden.

TAULUKKO 1. Toimivat käytännöt niiden esiintymiskertojen mukaan.

Toimivat käytännöt	Esiintymiskerrat
Läsnäolo Tilan antaminen	8
Läsnäolo Sanoittaminen Toiminta	3
Läsnäolo	2
Läsnäolo Sanoittaminen	2
Läsnäolo Toiminta	2
Läsnäolo Tilan antaminen Toiminta	2
Läsnäolo Tilan antaminen Sanoittaminen Toiminta	1
Läsnäolo Tilan antaminen Sanoittaminen	1